

Politički put i povijesna uloga Frana Supila

Begić, David

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:891358>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni prijediplomski jednopredmetni studij povijesti

David Begić

Politički put i povijesna uloga Frana Supila

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Sveučilišni prijediplomski jednopredmetni studij povijesti

Politički put i povijesna uloga Frana Supila

Završni rad

Student/ica:

David Begić

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Ante Bralić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **David Begić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Politički put i povijesna uloga Frana Supila** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. O FRANU SUPILU.....	6
3. POČETCI SUPILOVOG POLITIČKOG DJELOVANJA	7
4. SUSRET SA PRAVAŠIMA U ZAGREBU I ODLAZAK U RIJEKU	9
5. SUPILOV RAD NA SUŠAKU I U RIJECI.....	12
6. NARODNI POKRET 1903. GODINE I TOČKA PREKRETNICA U SUPILOVOJ POLITICI	14
7. VAŽNI DOGAĐAJI 1905. GODINE	16
8. ANEKSIJSKA KRIZA I FRIEDJUNGOV PROCES.....	20
10. SUPILOV RAD U EMIGRACIJI OD 1914. DO POTPISA LONDONSKOG UGOVORA	24
10.1. ODLAZAK U EMIGRACIJU	24
10.2. SUPILO OBILAZI EUROPSKE VLADE	26
10.3. IDEJA O OSNIVANJU JUGOSLAVENSKOG ODBORA I SASTANAK U FIRENZI.....	27
10.4. NASTAVAK SUPILOVE AKCIJE PO EUROPI I PUT U NIŠ	28
10.5. SUPILOV PUT U RUSIJU I POTPIS LONDONSKOG UGOVORA	30
11. OSNIVANJE JUGOSLAVENSKOG ODBORA I RAD SUPILA U ODBORU DO NJEGOVE OSTAVKE	32
12. KRFSKA DEKLARACIJA.....	35
13. SUPILOV TRAGIČAN KRAJ	37
14. ZAKLJUČAK	39
15. POPIS LITERATURE	40
16. SAŽETAK.....	41
17. ABSTRACT	41

1. UVOD

Tema ovoga završnoga rada je politički put i povijesna uloga Frana Supila. Frano Supilo predstavlja vrlo važnog hrvatskog političara sa prijelaza 19. na 20. stoljeće te se taj povijesni period ne može razumjeti bez lika i djela Frana Supila. Iako je Frano bio slabe formalne naobrazbe te je potjecao iz siromašne obitelji, uspio se probiti i ostaviti veliki trag u politici i izdavaštvu. Osim što je Supilo bio političar, također je bio novinar i publicist koji je uređivao dva lista. Razdoblje u kojem on djeluje je bilo vrlo burno te je politička klima bila dosta vrela. Naime, Austro - Ugarska Monarhija je proživljavala određene krize zbog traženja političkih i nacionalnih prava pojedinih naroda, također su tražili i bolji položaj, a među tim narodima su bili i Hrvati. Supilo je bez pogovora bio jedan od najznačajnijih političkih predstavnika Hrvata u to vrijeme te je njegov rad ostavio obol. Danas je Supilo često zaboravljena povijesna osoba te se u javnosti malo o njemu zna te isto tako i malo priča. Cilj ovoga rada jest pobliže opisati njegov lik i djelovanje, te ovaj rad pripada svojevrsnoj biografiji. Kroz rad će biti prikazano njegovo djetinjstvo, rani početci, političko djelovanje te sam kraj i tragična smrt. Za bolje razumijevanje, u radu će biti riječi o političkom gibanju i ideologiji Frana Supila, koji se iskazao kao nepotkupljiva osoba koja se borila za pravu stvar, zbog čega je u konačnici bio ostavljen na cjedilu. Frano Supilo spada u jedne od najvećih tragičara hrvatske suvremene povijesti. Jedna od najvažnijih stvari koja se veže uz Supila, jest ta da je prvi prozreo misli Nikole Pašića te njegova mogućnost dugoročnog ocjenjivanja stvari. Frano Supilo do samoga kraja nije rezignirao. Literatura koju sam koristio prilikom izrade ovoga završnog rada su monografije Dragovana Šepića, Josipa Horvata, Stjepana Matkovića, Tereze Ganze Aras i Hodimira Sirotkovića, nadalje sam koristio znanstvene članke autora Marijana Diklića i Stijepe Obada, internetsku stranicu Hrvatska enciklopedija te na koncu sa knjigom čiji je autor sam Frano Supilo, ali koju je uredio Vaso Bogdanov.

2. O FRANU SUPILU

Dana 30. studenog 1870. godine, u Cavtatu, rođen je Frano Supilo. Upravo će taj skromni Konavljanin obilježiti hrvatsku politiku u prijelaznom razdoblju 19. i 20. stoljeća. Frano se rodio kao prvo dijete svojih roditelja. Otac mu je bio samouki zidar Ivo Supilo, a majka mu je bila Marija Guljelmović iz Dubrovnika.¹ Ivo Supilo je bio iz Uskoplja, malog zaselka nedaleko od Cavtata. Nije mu se sviđao život seljaka pa je izučio zidarski zanat te je tako postao zidar graditelj i na taj je način zarađivao za svoj kruh. Ivo je svugdje radio i putovao te se sa nakon ženidbe sa svojom ženom Marijom nastanio u Cavtatu. Upravo se tu rodio njihov sin Frano i to u nekadašnjoj vlasteoskoj kapelici koju su Ivo i Marija skromno pretvorili u ljudsko obitavalište.² Franov otac Ivo bio je sirotinja, ali se borio za svoju obitelj kako bi im osigurao bolji život. Ivo Supilo imao je buntovni karakter koji će kasnije imati i njegov sin Frano. Naime, 1860. godine Ivo je zatvoren jer je istupao za sjedinjenje Dalmacije sa Hrvatskom, što je za ono vrijeme bilo nepoželjno te je smetalo austrijskim vlastima. Zbog toga je bio zatvoren, ali mu je ugled među Konavljanima porastao. Tako je mladi Frano u obiteljskoj kući slušajući očeve priče stekao interes za politiku. Nadalje, Ivo je htio svoju djecu školovati, ali nije imao novaca za to. Frano je završio osnovnu školu u Cavtatu, i onda je nastavio školovanje u Dubrovniku, gdje se obitelj preselila radi posla. U Dubrovniku je Frano pohađao trogodišnju građansku školu, jer ga otac nije mogao poslati u gimnaziju radi financijskih razloga. Dubrovnik u ono vrijeme ima slabo razvijenu hrvatsku nacionalnu svijest, koju mu daju samo seljaci iz Konavala i Župe dubrovačke. Grad je bio pun austrijskih činovnika koje mladi Frano mrzi, također mu smeta austrijska zastava u centru grada. Te stvari će potaknuti mladog Frana na bunt. Godine 1883. u Dubrovnik je došao sin cara Franje Josipa I., prijestolonasljednik Rudolf. Tada je Frano imao 13 godina te je organizirao skupinu svojih prijatelja te je isplanirao demonstraciju. Dok je prijestolonasljednik šetao Stradunom, građani su ga pozdravljali pognute glave, no samo Frano i njegova skupina su zviždali. To je bio prvi put da se Frano sukobio sa Austrijom.³ Vrlo brzo je počela istraga zbog toga te su Frano i njegovi prijatelji procesuirani. Epilog je bio da su izbačeni iz svih škola u Austro – Ugarskoj Monarhiji. No, pošto su zajedno sa Franom demonstrirali sinovi uglednih dubrovačkih obitelji, ubrzo su bili pomilovani te su mogli ponovno u školu te je isto tako i sin konavoskog seljaka mogao nastaviti školovanje. Tako je Frano završio trogodišnju

¹ J. Horvat, 1961, str.14.

² J. Horvat, 1938, str.9.-10.

³ J. Horvat, 1961, str.16.-17.

građansku školu te nije znao što dalje. Osobno nije volio školu u kojoj je bio osrednji učenik. Jako je volio more te se upisao u pomorsku školu, no to je bilo kratkoga vijeka jer se sukobio sa jednim profesorom nakon čega je bio izbačen iz škole. Zbog teške financijske situacije, Frano je trebao što prije krenuti raditi kako bi bio podrška svojoj obitelji. U Gružu je upisao dvorazrednu poljoprivrednu školu koju je završio sa odličnim uspjehom te ga upravnik škole postavlja za učitelja. Zanio ga je val za znanjem, te je tako pored izučene struke sam naučio talijanski, francuski i njemački jezik. Knjige su ga privlačile kao djecu slatkiši. Bolest vinove loze dala je Franu posao. Frano je bio zadužen da podučiti seljake kako da suzbiju zarazu filoksere po dubrovačkom kraju. Na taj je način obišao sve kuće i podučavao seljake. Pored svog glavnog zadatka poljoprivrednog učitelja, on je razgovarao sa ljudima i o politici. Polako je sebe učio i udubljavao se u politiku kojoj će se kasnije u potpunosti posvetiti.⁴ Pored svoje skromne službene naobrazbe, odnosno nije imao fakultetske naobrazbe te je bio samouk, Supilo je, kako konstatira Vaso Bogdanov, bio najmudriji i najsposobniji hrvatski političar potkraj 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća. Kao takav, mladi Supilo se obuzeo političkom borbom te joj se bio sasvim posvetio. Od mladenačkih dana bio je zanesen nacionalno – političkim idejama Starčevićeve stranke prava.⁵

3. POČETCI SUPILOVOG POLITIČKOG DJELOVANJA

Dubrovnik u posljednim desetljećima 19. stoljeća nema razvijenu hrvatsku nacionalnu svijest, gradom vlada srpska stranka u koaliciji sa autonomašima. Još od propasti Dubrovačke Republike 1808. godine grad odumire, njegovi stanovnici spavaju i žale za prošlim vremenima. Takvo stanje je trebalo promijeniti, a odlučni korak ka tome su napravili pravaši sa Franom Supilom. Dana 7. veljače 1891. godine u Dubrovniku je pokrenut politički list *Crvena Hrvatska*. To su bile prve političke novine na narodnom jeziku u gradu Dubrovniku. Taj čin je označio buđenje ljudi u tom slavnom gradu. Za urednika lista postavljen je mladi Frano Supilo, tada dvadesetogodišnjak koji nije bio poznat među ljudima. Malo tko je znao da je to početak jedne čudesne političke i novinarske karijere te početak pada Austro - Ugarske Monarhije.⁶ Ime novog političkog lista je označavalo i njegov program. Naime, u prošlosti se južna Hrvatska nazivala sa pridjevom crvena pa odatle naziv

⁴ J. Horvat, 1961. str.18-20.

⁵ F. Supilo, 1953, str.8.

⁶ J. Horvat, 1961, str.7-8.

listu. Naime, taj naziv potječe od Ljetopisa popa Dukljanina, srednjovjekovnog izvora nastalog u 12. stoljeću. U tom izvoru, pop Dukljanin južnu Dalmaciju do grada Drača naziva imenom, Crvena Hrvatska. Također, naziv Crvena Hrvatska kasnije su upotrebljavali i drugi srednjovjekovni autori.⁷ Cilj lista je bio vratiti gradu Dubrovniku hrvatsko obilježje, koje je zatrla srpsko – autonomaška koalicija. Iako je Frano bio mlad i neiskusna, na vidjelo je izašao njegov novinarski talent. On nije bio samo reporter i komentator, nego je bio i politički činitelj koji je listu dao pravaški pečat.⁸ Nadalje, kako bi se situacija bolje razumjela, potrebno je objasniti ondašnje stanje, u prvom redu političke prilike. Kičmena je činjenica da su hrvatske zemlje u to vrijeme bile podijeljene te u sastavu Austro – Ugarske Monarhije. Jedan dio hrvatskih zemalja je pripadao pod austrijsku vlast, a drugi pod mađarsku vlast. Tako je pokrajina Dalmacija bila dio austrijskog dijela Monarhije, Cislajtanijske. U političkom diskursu počele su se javljati ideje za sjedinjenjem hrvatskih zemalja te je tako sa juga Hrvatske dolazila ideja da se Dalmacija sjedini sa Hrvatskom i Slavonijom. No, to je bilo vrlo teško izvedivo zbog već postojeće političke situacije. Naime, u Dubrovniku je potkraj 1880-ih i početkom 1890-ih politička klima dosta uzavrela. Borbe između političkih stranaka se zaoštavaju. Na jednoj strani su bile hrvatske političke snage okupljene oko narodnjaka i pravaša, dok je na suprotnoj strani bila srpsko – autonomaška koalicija. Ta dva sukobljena politička tabora imala su oprečne ciljeve. Uzme li se u obzir da su pravaši bili najslabija skupina te kada se tomu pridodaju izborni porazi 1889. i 1890. godine narodnjaka na izborima za Dalmatinski sabor i općinskim izborima, situacija nije bila povoljna za hrvatske političare u tome gradu. Nakon izbora, u Dubrovniku je bila uspostavljena vlast srpsko – autonomaške koalicije od 1890. do 1899. godine.⁹ Tu su koaliciju predvodili Srbi katolici i autonomaši. Srbi katolici su fenomen koji se najviše veže uz Dubrovnik, a to su bili dio dubrovačkih građana koji je izgradio srpski nacionalni identitet zahvaljujući velikosrpskoj propagandi. Korijen tome se može naći i sa istupom Vuka Stefanovića Karadžića, koji je isticao da su svi štokavci Srbi, a Hrvati su samo čakavci. No, ipak se ta pojava nije uspjela dublje ukorijeniti u Dubrovniku. Autonomaši su za sebe isticali da su Dalmatinci, niti Hrvati niti Srbi. Uvelike su isticali svoj partikularizam te su bili pod velikim kulturnim i nacionalnim utjecajem Italije. Takva koalicija se suprotstavljala ujedinjenu Dalmacije sa Hrvatskom i Slavonijom, koju su inače zastupali narodnjaci i pravaši. Poslije izbora dolazi do povezivanja dubrovačkih narodnjaka i pravaša te su Hrvati tako počeli jedinstveno nastupati. Njihova ideja je bila

⁷ Hrvatska enciklopedija - <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37723> (14.1.2024.)

⁸ J. Horvat, 1961, str.12-14.

⁹ M. Diklić, 1991, str.210-211.

uspostaviti hrvatski politički list koji bi za zadaću imao širiti nacionalnu svijest i jačati hrvatske političke misli. U tu je svrhu 1890. godine osnovan list *Crvena Hrvatska* na čelu sa mladim pravašem Franom Supilom. Ime glasila ima određenu simboliku, jer se tako u prošlosti zvala južna Hrvatska. I na taj se način radilo na isticanju da je Dubrovnik hrvatski grad, sve kako bi se stalo na kraj srpskom svojatanju toga grada. Prvi broj lista počeo je izlaziti 7. veljače 1891. godine te je izlazio jedanput tjedno i to subotom na 4 stranice manjeg formata.¹⁰ Supilo je vrlo mlad postao urednikom lista, po svojoj prirodi je bio liberalan pravaš pod utjecajem narodnjaka. Za razliku od ostalih pravaša nije negirao postojanje Srba niti je bio protiv njih, nego je bio protiv velikosrpske politike isključivosti i srpskog svojatanja Dubrovnika. Jedne od glavnih njegovih ideja su bile da je Dubrovnik hrvatski grad i da se ne smije stidjeti svojega hrvatskoga imena te ujedinjenje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom. Supilo upravo ujedinjenje smatra temeljnim pitanjem hrvatske politike. Zbog toga se zalagao za jedinstvo svih hrvatskih političkih snaga kako bi lakše postigli cilj.¹¹ Gore spomenuti izborni porazi 1889. i 1890. godine otrijeznili su narodnjake i pravaše. Situacija koja je proizašla bila je jedinstvena, jer je to bio jedini slučaj da u hrvatskom gradu vlast ima politička opcija koja ima manjinu glede u broju stanovništva. *Crvena Hrvatska* se pojavila u savršenom trenutku kada ju je Dubrovnik najviše trebao. Supilove misli koje je objavljivao u listu imale su važnu ulogu u nacionalnom i političkom osvještavanju dubrovačkog stanovništva u 90-im godinama 19. stoljeća. Najviše se pisalo u listu o pohrvaćivanju, širenju vidika, poučavanju o prošlosti i slično. Stoga, vide se i jasni su problemi zbog kojih je pokrenut list.¹²

4. SUSRET SA PRAVAŠIMA U ZAGREBU I ODLAZAK U RIJEKU

Jedan događaj i put u Zagreb odigrali su značajnu ulogu u osobnom razvoju i promišljanju Frana Supila. Naime, 1891. godine, točnije 26. kolovoza u Zagrebu je bilo predviđeno otkrivanje spomenika Andriji Kačiću Miošiću. List *Crvena Hrvatska* je tjednima poticao na odlazak u Zagreb, jer je Andrija Kačić Miošić smatran važnim piscem. Supilo je otputovao u Zagreb kao predvodnik pravaške omladine dubrovačkoga kraja. To je bio prvi

¹⁰ M. Diklić, 1991, str.212.

¹¹ M. Diklić, 1991, str.213-214.

¹² S. Obad, 1995, str.771.

put da je Supilo napustio svoj zavičaj i nije mogao znati da će mu to obilježiti daljnje djelovanje. Otac mu je spominjao Zagreb kao centar Hrvata, grad u kojem živi velikan Ante Starčević. Nadalje, tada je put trajao 3 dana, od Dubrovnika do Zagreba. Prvo se išlo brodom do Rijeke pa onda željeznicom do Zagreba. Tijekom putovanja je uočio da su svugdje na željeznici mađarski natpisi, i onda je shvatio koliko štete dualizam i hrvatsko – ugarska Nagodba ima za hrvatski narod.¹³ Nadalje, Supilo se trebao sastati sa Starčevićem te ga pozdraviti u ime dubrovačke pravaške omladine. Taj susret nije se dojmio Supila u dobrom svijetlu. Naime, poznavao je lik Starčevića preko fotografija, gdje vidi čovjeka uzdignute glave ponosita izgleda. No, uživo je ugledao starca oronulog tijela, koji nije bio nalik onog Starčevića preko slike. Taj susret je stvorio loš dojam, suprotan kojeg je prije gajio prema Anti Starčeviću. Razbijen je mit o Starčeviću, pravaši u Dalmaciji predvođeni Supilom prestaju biti starčevićanci te se okreću novim idejama. Supilo po povratku u Dubrovnik u svojem listu kreće kritizirati pravaštvo, odnosno stranku na kritički način.¹⁴ Nadalje, godine 1894. izabran je u Središnji odbor dalmatinske Stranke prava, a 1895. na istu poziciju u banovinskoj stranci. Što se tiče pravaša, Stjepan Matković je u svojoj knjizi detaljno opisao politiku pravaštva u Hrvatskoj te je također podrobno opisao lik Josipa Franka i njegov odnos sa Franom Supilom. Po Matkoviću do raskola Stranke prava je moralo doći zbog više razloga. Prije svega, vladavina režima bana Khuena učvršćivala je nagodbenu i dualistički sustav koji je nanosio političku i gospodarsku štetu Hrvatskoj. U takvoj situaciji, odnosno jakoj vladavini bana, hrvatske oporbene stranke nisu znale adekvatno reagirati te se to razdoblje naziva još i političko mrtvilo. U takvom odnosu snaga i razvoju događaja, neizbježno je došlo do toga da se pravaši preispitaju, odnosno da promijene koncepciju svoje politike. U historiografiji, termin moderno pravaštvo, označava početak rastakanja pravaške struje. Pored toga, Ante Starčević nije bio pragmatičan vođa stranke. Tome u prilog, ide činjenica što on sam nije znao voditi realnu politiku u skladu sa vremenom. Prvenstveno je bio idejni vođa i autoritet, no zbog ondašnje situacije to nije bilo dovoljno za konkretnije promjene. Mlađe snage iz stranke bili su provoditelji modernog pravaštva te su na taj način napravili određeni korak odmaka od tradicionalnih pravaških načela. Najutjecajniji među njima bili su Fran Folnegović i Josip Frank. Glavno obilježje modernog pravaštva je bio Program stranke iz 1894. godine na kojeg je pristao i sam Ante Starčević. Taj program je zagovarao trijalističko uređenje Monarhije, suprotno od tradicionalnog načela pravaša za stvaranjem samostalne hrvatske države. Kao što je već navedeno, taj odmak je bio uvjetovan ondašnjom političkom

¹³ J. Horvat, 1961, str.29-30.

¹⁴ J. Horvat, 1961, str.31-35.

situacijom.¹⁵ Također, osobne ambicije i borba za vodećom ulogom u stranci imali su veliki udio pri njenom raskolu. No, isticale su se također i ideološke razlike koje su stvarno postojale. Ideološki, Folnegović je pokazivao popustljivost i želju za suradnjom sa pravaškim konkurentima i drugim strankama, na što Frank nije pomišljao. Nastao je sukob struja u Stranci prava, jednu je predvodio Fran Folnegović, a drugu Josip Frank koji je uživao potporu Ante Starčevića. Na koncu je došlo do raskola Stranke prava 1895. godine na dvije strane. Jedini političar koji je odmah osudio raskol Stranke prava i stvaranje nove stranke bio je Frano Supilo. On je energično u svom tisku kritizirao Josipa Franka.¹⁶ Supilo je smatrao da je raskol nastao zbog osobnih interesa i ambicija te je istupio iz Stranke prava nedugo nakon raskola. Kod Frana Supila je bilo razvijen moral i etika te se tako odnosio i prema politici. Također je mogao procijeniti ljude i njihove namjere, stoga se nije slagao sa Josipom Frankom kojeg je smatrao nemoralnim čovjekom. Supilo kao predvodnik dubrovačkih pravaša prekida veze sa Zagrebom. Nadalje, Supilo je mrzio beskičmenu borbu i osobne interese te su ga takve stvari osobno pogađale. Tada je došao do trenutka kada se posve podređuje aktivnoj politici, za koju smatra da mu treba puno slobodnog vremena te zbog toga nije previše pozornosti davao zamislama o ženi i obitelji. Osjetio je svoj poziv i dao punog sebe u njega.¹⁷ Što se tiče raskola, u matici stranke je ostao Fran Folnegović sa svojim pristašama, historiografija ih naziva domovinaši. Na drugoj strani, Frank je osnovao Čistu stranku prava. Naziv stranke ima određenu simboliku, a značio je da su se čisti pravaši distancirali od lažnih te da oni jedini predstavljaju čistu hrvatsku ideju. Rastu i popularnosti nove stranke je mnogo pridonio Ante Starčević koji se priklonio Franku, no to ne umanjuje činjenicu da je Frank bio vrlo ambiciozan i sposoban političar koji je također mnogo napravio da organizira i osnaži stranku.¹⁸ Ante Starčević umire 1896. godine te s time pravaštvo ostaje bez svog idejnog tvorca, no nakon toga uslijedit će strelovit uspon Josipa Franka. Kada je riječ o ideologiji, može se zaključiti da je Frano Supilo bio bliži shvaćanjima Franu Folnegoviću, nego Josipu Franku. To se može iščitati iz jasnog Folnegovićeve stava o suradnji sa cjelokupnom oporbom i njenim ujedinjenjem. Također, čak i najvažnija stavka oko je Supilo bio vrlo uporan, bila je suradnja sa Srbima, oko koje su obojica bili složni. Josip Frank nije dijelio takva gledišta te je bio sa Supilom i Folnegovićem u žestokim sporovima. Nakon povlačenja Folnegovića iz domovinaške stranke, Grga Tuškan je bio

¹⁵ S. Matković, 2001, str.17.-22.

¹⁶ S. Matković, 2001, str.63.-67.

¹⁷ J. Horvat, 1961, str.42-50.

¹⁸ S. Matković, 2001, str.57.-62.

preuzeo njegovu funkciju. Dalmatinski pravaši su se na koncu priklonili frankovačkoj struji te je svećenik Ivo Prodan osnovao 1898. godine u Zadru dalmatinsku Čistu stranku prava. Frano Supilo se opet pokazao kao glavni kritičar te je smatrao da se previše svećenstvo ugurano u politiku te da je htjelo postići primat nauštrb mlađih članova, koji su bili liberalnijih stavova kao što su bili Supilo, Trumbić i Smodlaka.¹⁹

Nadalje, jednoga dana Supilo je dobio poziv iz Sušaka da dođe tamo uređivati list *Hrvatska sloga*. Nakon pregovora odlučio je da će otići tamo. Godine 1899. je skopio ugovor te je promijenio ime lista u *Novi list*.²⁰ Konačno, 1899. godine na općinskim izborima u Dubrovniku, narodnjaci i pravaši koji su nastupali zajedno odnijeli su pobjedu. Tako je devetogodišnja vladavina srpsko – autonomaške koalicije završena. Za načelnika je izabran narodnjak Pero Čingrija. Ponovno je Dubrovnik došao u hrvatske ruke, ponajviše zaslugom Supila i *Crvene Hrvatke*. Nakon toga, Frano Supilo koji je stekao političko i novinarsko iskustvo odlazi na Sušak i Rijeku, gdje je mogao puno više utjecati na politička zbivanja u Hrvatskoj zbog blizine važnim centrima.²¹

5. SUPILOV RAD NA SUŠAKU I U RIJECI

Sušak je u 60-im godinama 19. stoljeća bio malo ribarsko selo ispod Trsata, na ušću Rječine. S razvojem željeznice razvio se i Sušak, prvotno u trgovački emporij te kasnije grad. U 20. stoljeću tek će se spojiti Rijeka i Sušak u jedinstvenu cjelinu. Izdavači *Hrvatske Sloge* su pozvali Supila da preuzme njihov list što se i dogodilo. Supilo je na taj način djelovao na Sušaku i u Rijeci.²² U literaturi se spominje da je Frano Supilo koristio uzrečicu, stavi prst u more i u vezi si sa čitavim svijetom. Po tome se također da iščitati važnost Rijeke i njene pozicije za njega, ali i za Hrvatsku. Supilo je smatrao Rijeku strategijskom točkom iz više razloga. Prvo, smatrao je da će lakše moći raditi s tamošnjim ljudi jer su s mora kao i on, a drugo, politička pozicija Rijeke je za njega bila vrlo važna za Hrvatsku. Prije nego je došao u Rijeku napisao je da je Rijeka odavna ljuta rana i da se ne valja varati. Znao je da Mađarima treba izlaz na more i da ga hoće zadržati bez obzira na cijenu te je smatrao da se tome treba oduprijeti i spriječiti to. Problem tome vidi u Hrvatsko – ugarskoj nagodbi iz 1868. godine.

¹⁹ S. Matković, 2001, str.72.-129.

²⁰ J. Horvat, 1961, str.50-56.

²¹ M. Diklić, 1991, str.214-216.

²² J. Horvat, 1938, str.58.

Naime, prema 66. članku Nagodbe, Rijeka je ostala neriješeno pitanje. No, mađarske političke elite su nalijepile ceduljicu preko izvornog teksta Nagodbe, koji je poznat pod imenom Riječka krpica. Po tome, grad Rijeka s lukom i kotarom pripada pod izravnu vlast Budimpešte. U literaturi to se naziva *corpus separatum* ili zasebno tijelo. Na taj su način Mađari na prijevazu došli do mora. Car je sankcionirao tekst Nagodbe. Na koncu, to nije označilo rješenje problema, jer se hrvatska i mađarska strana nisu mogle sporazumjeti oko Rijeke. Godine 1870. Hrvatski sabor je prihvatio ugarsku upravu nad Rijekom pod uvjetom da to bude privremeno dok se ne nađe trajno rješenje. Tako je Rijekom upravljao guverner u privremenoj upravi, odnosno provizorij, sve do sloma Austro – Ugarske Monarhije 1918. godine, jer se to pitanje nije više obnavljalo.²³ Supilo i dalje nastavlja sa izdavačkim poslom te prvi broj *Novog lista* izlazi 2. siječnja 1900. godine na Sušaku. Kao što je i u Dubrovniku sa prijašnjim listom iznosio ideje i program tako je i sa novim listom. Program *Novog lista* ostao je hrvatski program na načelima Stranke prava. Supilo je nastojao da se hrvatska stvar ne sastoji samo od puke ideje nego da se krene sa neprekidnim i polaganim radom. Težio je da se hrvatski narod probudi iz mrtvila te da se ujedini. Po Supilu, hrvatsko – ugarska Nagodba je stegla obruč oko hrvatskih zemalja ne dopustivši normalan razvitak nego polagano umiranje. Supilov rad je naravno pratila vlast, koja je znala što znači njegov dolazak na Kvarner te su ubrzo krenule sabotaze lista. Uslijedile su zaplijene i ometanje raspačavanja. No, on se nije pokolebao nego je nastavio raditi.²⁴ Naime, nadomak mu je Zagreb, Trst i svi ostali veći gradovi do kojih je mogao doći brže nego li iz Dubrovnika. Misija mu je bila suzbiti utjecaj talijanskih novina te probuditi i očeličiti hrvatsku nacionalnu svijest. To je i na koncu uspio. Otkako je otpočeo sa izlaženjem novih novina, vlasti su mu konstantno puhale za vratom. Kako bi stao tome na kraj, Supilo je prebacio svoje novine iz Sušaka u Rijeku, jer je tamo vrijedio mađarski zakon o novinama koji je bio dosta liberalniji.²⁵ Također je svojim pisanjem kritički udarao na političare i stranke u Hrvatskoj bez dlake na jeziku, sve im je sasuo u lice kao nitko do sada. Putuje u Budimpeštu 1901. godine jer je smatrao da na protivnika ne treba psovati nego ga treba bolje upoznati. S razlogom je došao u Mađarsku jer se u to vrijeme tamo javlja pokret protiv Austrije, jača mađarska nacionalna ideja. Izbliza se htio upoznati sa situacijom i njihovim političarima. Zaključio je da se sve može kada se hoće te da bi Hrvati trebali ići u škole svojih protivnika kako bi naučili te stvari. Na povratku zastaje u Zagrebu, gdje vidi razliku između mađarske i hrvatske prijestolnice. Smatrao je da

²³ J. Horvat, 1961, str.57-58.

²⁴ J. Horvat, 1961, str.62-67.

²⁵ J. Horvat, 1938, str.60.

sve dolazi iz Zagreba gdje se malo radi i gdje svako gleda kako bi više uživao. Često u svojim člancima u listu ističe rad i samo rad kao prijeko potreban čimbenik, odnosno metodu politike. Supilo je volio putovati te je putovanja po stranim zemljama smatrao političkom školom. Naime, u stranim zemljama je gledao kako narod živi, kako mali čovjek živi, to je po njemu bilo mjerilo progressa jedne države. Također na putovanjima sklapa poznanstva i veze kako bi mu olakšale politički rad.²⁶

6. NARODNI POKRET 1903. GODINE I TOČKA PREKRETNICA U SUPILOVOJ POLITICI

Početkom 1903. godine ministri predsjednici Austrije i Ugarske obnovili su austro – ugarsku financijsku nagodbu čime su potvrdili dualistički sustav vladanja. Nakon toga uslijedila je rasprava o financijskom dijelu nagodbe između Banske Hrvatske i Ugarske, koja se negativno odrazila na Hrvate. Protivnici Khuenovog sustava vladanja i mađarske dominacije nad Hrvatskom ubrzo će pokrenuti narodne nemire.²⁷ Narodni pokret 1903. godine bio je ustanak i otvorena pobuna Hrvata u Banskoj Hrvatskoj protiv mađarske supremacije. Pokret je bio potaknut hrvatsko - ugarskom Nagodbom, odnosno njezinim financijskim dijelom koji je Bansku Hrvatsku stavio u zavisni položaj u odnosu na Ugarsku. Tokom pokreta se zahtijeva revizija financijske nagodbe te se traže nove ideje i promjene u politici. Naime, na hrvatskoj i ugarskoj strani su postojali kraljevinski odbori (regnikolarna deputacija) koji su brojali po 12 članova te su za zadatak imali riješiti međusobna državno – pravna pitanja. Nadalje, Ugarska regnikolarna deputacija je 26. veljače 1903. godine drsko i bezobrazno odgovorila hrvatskoj regnikolarnoj deputaciji u vidu financijske nagodbe. Tada se ugarska strana narugala hrvatskoj, nazvavši Hrvatsku prosjačkom zemljom koju Ugarska održava na životu iz čiste samilosti. Na to je uslijedila i reakcija. Na noge su se digli studenti 2. ožujka jer su osjetili da im je povrijeđena narodna čast te su izbile prve studentske demonstracije protiv Mađara. Demonstracije zahvaćaju ne samo studente, nego se šire i na drugi dio stanovništva. Organiziraju se narodne skupštine i sastanci na kojima se zahtijeva financijska samostalnost. Ono što je važno, jest to što su se i seljaci priključili demonstracijama. Dogodilo se ono čemu se Supilo nadao, a to je da će se Hrvati jednom dići

²⁶ J. Horvat, 1961, str.71-74.

²⁷ S. Matković, 2001, str.163.-164.

na noge te da će preokrenuti čitav sistem u Monarhiji.²⁸ Narodni pokret 1903. godine ostao je posljednji nacionalni revolt Hrvata u Monarhiji. Pobuna je zahvatila dio Hrvatske koji je uvijek bio pod banskom upravom, od Kvarnera do Podravine. Žarišne točke pokreta bili su krajevi uz željezničke pruge, jer je narod tamo najviše osjećao mađarsku dominaciju. Dana 11. travnja u Zaprešiću su žandari pucali na seljake koji su pokušali skinuti mađarsku zastavu sa željezničke stanice. Pri tome su dva seljaka ubijena, a nekolicina je ranjena. To je bio početak lančane reakcije. Ljudi su napadali žandare i njihove stanice te su sabotirali željeznički promet. Sva ta mržnja prema tuđinskoj dominaciji bila je gomilana godinama te je tada planula velikom brzinom. Nemiri su trajali od ožujka do lipnja kada su ih ugušili žandari zajedno sa vojskom. Konačno, mnoge ljude je zadesila sudbina tamnica zbog sudjelovanja u nemirima protiv vlasti. Nadalje, Supilo je tu odigrao jednu bitnu ulogu. On je izvještavao u svojim novinama o tim događajima te su one bile svakidašnja tema novima po Europi. Zahvaljujući njemu, hrvatsko je pitanje bilo na dnevnom redu.²⁹ Supilo je dobivao pisma od svagdje. No, pošto je njegova pošta bila pod nadzorom, slana mu je na prijateljske adrese. Upečatljivo je jedno pismo koje je dobio 17. svibnja. U tom mu pismu autor piše kako su ovo veliki i ozbiljni trenutci u našem narodu te da se treba nešto pod hitno poduzeti, jer ako se ne uradi ništa, onda će nastupiti depresija koja će baciti narod 20 godina unazad. Kako piše Josip Horvat, u tome pismu je sav Frano Supilo, domišljat i borben. To će pismo otkriti početak njegove vizure o suradnji s protuaustrijskim Mađarima i Talijanima. Supilo neumorno radi planove, ali uzalud. Njegovi planovi su pre odvažni. Zagreb se nije ni pomaknuo u ovim trenutcima, vjerojatno od straha. Tu se prvenstveno misli na političare, a ne na narodne mase.³⁰ Nemiri koji su se događali na ulicama, razbijanje prozora mađaronskim političarima te skidanje mađarskih natpisa sa zgrada, podsjećali su na slične nemire 1883. godine. Sudionici nemira su opravdavali svoje radnje sa zakonom i člancima Nagodbe, na taj su način isticali da se mimo zakona krnji hrvatski jezik i hrvatska prava. Također, u nemirima su sudjelovali studenti, seljaci, radnici te mnogi drugi, što dodatno daje na težini ovoga događaja te iskazuje spremnost Hrvata na konkretniji otpor režimu.³¹ Nadalje, kako je već spomenuto, Frano Supilo je volio putovati. Tako je i u kolovozu 1903. godine otputovao u inozemstvo kako bi europsku javnost upoznao sa događajima u Hrvatskoj. Supilo je obilazio gradove, novinske redakcije te je obnavljao stara i sklapao nova prijateljstva i

²⁸ J. Horvat, 1961, str.75-76.

²⁹ J. Horvat, 1961, str.77-78.

³⁰ J. Horvat, 1961, str.79-81.

³¹ S. Matković, 2001, str.166.-170.

poznanstva. Također je držao predavanja o hrvatskom pitanju kako bi ljudima približio tu temu. Slao je vijesti u novine zapadno - europskih zemalja te pisao članke. Te 1903. godine je bio čak desetak puta u inozemstvu te je predao mnoštvo članaka i informacija. Upravo narodni pokret 1903. godine u Hrvatskoj je kamen međaš u radu Frana Supila, nova polazna točka njegove politike koja dobiva sve više europske razmjere. Tako je na jednom od svojih brojnih putovanja, Supilo ostvario iskreno prijateljstvo s Guglielmom Ferrerom, talijanskim povjesničarom i novinarom. On je sa svojim autoritetom raskrčio put Supilu u europsku politiku. Frano je iskreno razgovarao sa Guglielmom te mu je otkrivao svoje planove i ideje. Iznio je da smatra austrijsku i njemačku politiku jako pogubnom za budućnost malih naroda te da je potrebno ostvariti jedinstven front protiv daljnjeg prodiranja Germana na istok. Pored politike, Supilo je Guglielmu otkrio i tajne svoga privatnoga života što nije sa svakim dijelio. Tako je jednom prilikom rekao da se zauvijek odrekao braka, jer smatra da ne smije imati nikakve privatne distrakcije i dodatne odgovornosti pored javnog posla kojemu se u potpunosti predao. To je za njega bila teška žrtva. Nadalje, vidjevši mnogo stvari na svojim putovanjima, Supilo je vrativši se kući, reformirao *Novi list*. Kako ističe Josip Horvat, Supilo je izvršio malu revoluciju u tehnici novinstva u Hrvatskoj. Naime, organizirao je stalnu izvještajno – telefonsku službu kako bi brže prikupljao novosti. Na taj je način uspio imati svježije vijesti od ostalih. Zbog toga je *Novi list* imao najveću nakladu 1904. godine.³²

7. VAŽNI DOGAĐAJI 1905. GODINE

Događaji koji su obilježili 1905. godinu su donošenje Riječke i Zadarske rezolucije te pokretanje politike novoga kursa, svemu tome mnogo je pridonio Frano Supilo. Mnogi povjesničari ističu da 1905. godina označava kamen međaš, kada je započelo nešto novo u političkom smislu u Hrvatskoj i u razvoju Južnih Slavena. Tereza Ganza – Aras u svojoj je knjizi detaljno obrazložila problematiku politike novoga kursa, čiji su pokretači bili Frano Supilo i Ante Trumbić. Detaljno je iznijela pozadinu i motiv nastanka te politike te također njen kraj i neuspjeh. Prema Terezi Ganzi – Aras, temeljni problem hrvatske politike u tom razdoblju jest položaj Hrvata u Monarhiji, odnosno njihov podređen položaj. Usprkos toga, kada je nastupila kriza dualizma, hrvatski politički činitelji su usporedno s time isticali planove za nacionalnom integracijom. Također su novine tada imale ključnu ulogu u

³² J. Horvat, 1961, str.83-100.

prenošenju informacija i pridobivanja širih masa za neku ideju pa su one bile pune parola da su velike promjene na pomolu te da treba raditi i pripremiti narod kako ne bi bio nespreman za akciju u datom trenutku. Cijela ta politička koncepcija je bila stvorena u razdoblju od 1903. do 1905. godine, kada je bila aktualna kriza dualizma, njemačka politika *Drang nach Osten*, narodni pokret u Hrvatskoj, svrgavanje dinastije u Srbiji i sl.³³ Naime, Austro – Ugarska Monarhija je tada bila u krizi sličnoj onoj iz 1848. i 1849. godine. U Mađarskoj se opet razvikao i digao novi val nacionalizma s težnjama za što većom samostalnošću. Nadalje, u to vrijeme je na mjesto ugarskog ministra predsjednika došao István Tisza, koji je naslijedio Khuena – Hédervárya. Tisza je sproveo nove izbore na kojima su pobijedile protodualističke stranke. Koaliciju tih stranaka je predvodio Ferencz Kossuth, sin revolucionara Lajosa Kossutha. Car Franjo Josip I. je morao primiti u audijenciju Kossutha te ga je ta kriza u Monarhiji teško pogodila. Svi ti znaci su upućivali da je veliko Carstvo pred rasulom, a među rijetkima koji su to predvidjeli bio je Frano Supilo. Supilo nije bio iznenađen razvojem događaja, on je to već predvidio nakon 1903. godine kada su se pojavili prvi znaci krize te razvoj nacionalizma. Također, Supilo je smatrao da je tada cilj hrvatske politike suradnja sa svim grupacijama koji idu ka istom cilju. Supilo je isticao da je balkanski i mađarski glavni neprijatelj germanizacija te da se treba s mađarskom oporbom ići zajedno protiv Beča. To je bila nova politika koju je zalagao. No, 1905. godine dogodilo se nešto što je malo poznato. Naime, te je godine Supilo boravio kratko u Beogradu, gdje je sreo starog poznanika Edmunda Kohn – Horvatha. Kohn – Horvath je prije bio činovnik riječke gubernije, dok je tada radio u austrougarskoj trgovinskoj agenciji. Na prijedlog Kohn - Horvatha, Supilo je upoznao Nikolu Pašića, glavno političko lice Srbije u tome razdoblju. Taj sastanak između Supila i Pašića nije trajao duže od 5 minuta te nije bilo nikakvih posebnih pitanja. Ono što je bitno, jest to da je taj sastanak bio prvi i jedini između Supila i Pašića do 1915. godine. Nakon toga događaja, Kohn – Horvath je podnio izvještaj austro – ugarskom ministarstvu vanjskih poslova o dolasku Supila u Beograd, za što Supilo nije naravno znao. Prije gore spomenuta nova politika koja se rađa u Hrvatskoj koja označava suradnju nenjemačkih naroda protiv Beča, dobila je naziv politika novoga kursa.³⁴ Nadalje, Tereza Ganza – Aras u svojoj knjizi iznosi sociološko – gospodarsku pozadinu politike novoga kursa te u tome aspektu vidi motiv pokretanja te politike. Mnogi autori se slažu oko objašnjenja politike novoga kursa, koju smatraju građanskom politikom domaće buržoazije, odnosno srednjeg sloja stanovništva. Taj sloj je početkom 20. stoljeća uznapredovao te je bio zainteresiran za nove promjene te

³³ T. Ganza – Aras, 1992, str.5.-8.

³⁴ J. Horvat, 1961, str.101-109.

preuzima inicijativu u političkom životu austrijske pokrajine Dalmacije.³⁵ Hrvatska historiografija također ističe da je nosilac politike novoga kursa buržoazija koja se suprotstavlja stranom kapitalu jer joj sprječava razvoj. Stoga, društveni sloj koji je bio gospodarski vezan uz Beč nije podržavao tu politiku. Tereza Ganza – Aras također ističe da gospodarsko – politički položaj koji neka društvena skupina ima u okviru državnog, gospodarskog i socijalnog sustava, određuje njeno političko djelovanje.³⁶ Politika novoga kursa je smetala vlastima te su u Josipu Franku, vođi pravaša vidjeli osobu koju mogu okoristiti u obračunu sa Franom Supilom. Naime, Frank je u pravaškom glasilu *Hrvatsko pravo* počeo izbacivati članke protiv Frana Supila. U tim je člancima Supila nazivao odmetnikom i izdajicom koji je sklopio tajni ugovor sa vladom Kraljevine Srbije, tj. sa Nikolom Pašićem o pripajanju Hrvatske Srbiji te da je primio ogromne svote novca od Pašićeve vlade. Temelj, koji je poslužio ovim člancima je bio gore spomenuti izvještaj koji je Supilov poznanik Kohn – Horvath podnio ministarstvu vanjskih poslova prilikom njegove posjete Beogradu te petominutnom viđenju sa Nikolom Pašićem, koje je sam Kohn – Horvath inicirao. Frank je pisao svoje optužbe protiv Supila pod pseudonimom Argus, te je cijela ta priča poznata kao Argusova afera. Supilo je tužio Franka zbog neistina koje je o njemu pisao.³⁷ Nadalje, u rujnu 1905. godine, sastali su se Odbori za pripremu riječke konferencije u Opatiji. Političari koji su bili odgovorni za pripremu konferencije bili su složni u tvrdnji da je Austrija izvor svega zla našem narodu te da treba sa Mađarima sastaviti sporazum, jer je to bilo u obostranom interesu. Bitno je napomenuti, da se paralelno događa kriza, odnosno sukob između Beča i Budimpešte, a u tom se sukobu Hrvati stavljaju na stranu Budimpešte. Dubrovački narodnjak Pero Čingrija je bio predsjedatelj riječke konferencije na kojoj je bila prihvaćena Riječka rezolucija 3. listopada 1905. godine. Riječkom rezolucijom su hrvatski političari potvrdili svoj stav o krizi u Ugarskoj te je pored toga predstavljen početak ozbiljnog i realnog rada na stvaranju ujedinjenje hrvatske nacionalne jezgre. Također se zaključilo da se traži samostalni politički, kulturni i gospodarski opstanak i razvoj. Ganza – Aras zaključuje, da jedna epizoda hrvatske uloge iz 1848. godine u državnoj krizi više nije bila moguća i da je hrvatska politika nastupila samostalno i protivno bečkim očekivanjima.³⁸ Potpisnici rezolucije su smatrali ugarsku krizu opravdanom zbog načela da svaki narod ima pravo na slobodu i da neovisno odlučuje o sebi. Također su smatrali da trebaju zajedno i

³⁵ T. Ganza – Aras, 1992, str.21.-22.

³⁶ T. Ganza – Aras, 1992, str. 27.-29.

³⁷ J. Horvat, 1961, str.110.-113.

³⁸ T. Ganza – Aras, 1992, str.319.-329.

usporedno sa Mađarima povest borbu za ostvarenje državnih sloboda. Supilo je držao da je ovo povijesni trenutak, jer se do tada nisu nikada našli svi zastupnici hrvatskih zemalja na jednom narodnom saboru da sastanče o politici svoje domovine i naroda. Nedugo zatim, u Zadru je 17. listopada potpisana Zadarska rezolucija. Njoj su pristupili političari srpskih stranaka iz Dalmacije i Banske Hrvatske koji su prihvatili zaključke Riječke rezolucije. Srbi su imali samo jedan zahtjev, a to jest da im se prizna ravnopravnost sa Hrvatima, što je bilo učinjeno. Trumbić je isticao da Hrvatska treba slogu između svih strana, kako bi imali složan rad. Hrvatima i Srbima je u tome trenutku bilo vrlo važno da se postigne sporazum i uspostavi sloga, radi zajedničkog rada u sudbonosnim promjenama. U budućem razdoblju, zbog opće slabosti hrvatskih i srpskih političara, ali i zbog veće snage vanjskih neprijatelja, događaji i vrijeme su stvorili povoljan teren za jugoslavensku ideju.³⁹ Nadalje, Supilova ideja se ostvarila, koju je još 1903. godine zamišljao. Okupile su se sve snage te je nastao sporazum sa Srbima i Talijanima. Vlasti su odmah reagirale te su otpočeli napad na potpisničare i politiku dviju rezolucija. No, glavni u svemu tome je opet Josip Frank. Kao posljedica rezolucija, oformljena je Hrvatsko – srpska koalicija, kao novi politički blok koji se trebao probiti do Sabora. Što se tiče mađarske oporbe koja je pobijedila na izborima, stvorili su koaliciju koja je na kraju odustala od svih svojih težnji jer su se pribojavali da bi široke mase dobile veća prava na uštrb mađarske oligarhije. Tako je 1906. godine pristala na kompromis, ušli su u vladu Sándora Wekerlea, careva čovjeka. Nakon toga je raspušten hrvatski Sabor te su raspisani izbori 3. i 5. svibnja 1906. godine. Wekerle dopušta slobodne izbore u Hrvatskoj. U takvim okolnostima, Hrvatsko – srpska koalicija je trebala vođu te se za vođu nametnuo Frano Supilo. Supilo je bio izabran u hrvatski Sabor preko svoje kandidature u glinskom kotaru. Koalicija je dobila većinu te je sastavila vladu. Također je predvodio hrvatsku oporbu u ugarskom Saboru. U roku od nekoliko mjeseci naučio je mađarski jezik kako bi razumio što se u ugarskom Saboru razgovaralo te kako bi poveo borbu o položaju Hrvatske. Vlastima je smetala Koalicija te su sebi postavili zadatak da ju olabave ili unište. Taj je zadatak pao na ugarskog ministra predsjednika Sándora Wekerlea. Na temelju toga plana, 1907. godine počeo se u Budimpešti izrađivati zakon poznat pod imenom željeznička pragmatika. Po njemu se trebao mađarski jezik uvesti kao službeni jezik na željeznicama u Hrvatskoj, što je bilo protivno hrvatsko – ugarskoj Nagodbi. Ministar za Hrvatsku Geza Josipović je pristao na pragmatiku bez znanja zemaljske vlade. To je jako razljutilo Supila i Koaliciju.⁴⁰ Nadalje, za hrvatsku politiku bile su vrlo važne Riječka i Zadarska rezolucija u tome trenutku. Kao

³⁹ T. Ganza – Aras, 1992, str.335.-336.

⁴⁰ J. Horvat, 1961, str.114-150.

uspjehe politike novoga kursa, politike koja je proizašla iz dviju rezolucija, može se spomenuti: pad režimske Narodne stranke na izborima 1906. godine, postignuta suradnja i sloga sa Srbima, zajednički nastup hrvatskih stranaka koje su do tada nastupale zasebno te prekretnica koju je novi kurs stvorio, odnosno temelj za brže povezivanje politika na jugoslavenskom području s kojom je pripremljen teren za stvaranje njihove zajedničke države.⁴¹ Bili su stvoreni preduvjeti za jačanje jugoslavenske koncepcije rješenja problema hrvatske rascjepkanosti. Nosioi politike novoga kursa tek su u uvjetima Velikoga rata pokrenuli rad na stvaranju jugoslavenske države jer su prilike išle tome u korist.⁴² Konačno, politika novoga kursa doživjela je svoj neuspjeh i kraj nakon izlaska Frana Supila iz Koalicije. Tada u fokus dolazi opstanak na vlasti te činovnički i karijeristički motivi, dok ideje zbog kojih je nastala Riječka rezolucija i Koalicija, padaju u drugi plan.

8. ANEKSIJSKA KRIZA I FRIEDJUNGOV PROCES

Pred konac prvog desetljeća 20. stoljeća dogodio se jedan događaj koji je poremetio odnose među velikim silama te koji je dao svoj biljeg Velikom ratu. Naime, radi se o aneksiji Bosne i Hercegovine 1908. godine od strane Austro – Ugarske Monarhije. Još od 1878. godine Bosna i Hercegovina se nalazila pod okupacijom Monarhije te je aneksijskim činom postala sastavnim dijelom Monarhije. Taj je potez izazvao negodovanje kod Srbije koja je svojatala taj teritorij kao svoj, također su se neki hrvatski političari pobunili, a među njima je bio Frano Supilo. Prije toga, još se 1907. godine u Saboru u Zagrebu raspravljalo o neminovnoj aneksiji Bosne i Hercegovine te se znalo da će 1908. godina biti kritična. Austro – ugarski ministar vanjskih poslova Aehrenthal bio je odlučan zagovornik širenja Monarhije na Balkanu te je s time trebao postati širitelj Carstva i dignuti mu prestiž. Bio je smišljen još i plan da se destabilizira vlada u Hrvatskoj koju je sačinjavala Hrvatsko – srpsko koalicija te je taj zadatak pao na mađarskog premijera Sándora Wekerlea. Na tome putu je smetao Frano Supilo koji je bio vođa Koalicije. Supila su Mađari htjeli potkupiti i maknuti ga s puta te su mu nudili razne sinekure i nagrade, ali on je to sve odbijao. Tijekom aneksijske krize dolazi do još jednog napada na političare u Hrvatskoj. Radi se o veleizdajničkom procesu 1909. godine. Taj je proces bio potaknut od Aehrenthala te je bio montirani sudski proces protiv srpskih političara Koalicije. Optuženima se pripisivalo da su uz pomoć Srbije i Crne Gore planirali priključenje južnoslavenskih zemalja Monarhije Srbiji. Jedini dokaz tužiteljstva je

⁴¹ T. Ganza – Aras, 1992, str.19.

⁴² T. Ganza – Aras, 1992, str.356.

bila brošura *Finale*, bečkog agenta Đorđa Nastića, koja je sadržavala niz krivotvorenih dokumenata.⁴³ Nadalje, aneksijska kriza je dovela do velike mogućnosti da izbije rat te je takav dojam tijekom 1908. i 1909. godine bio stvarno opipljiv. Glavni tada neprijatelji aneksijskom činu bili su Osmansko Carstvo i Kraljevina Srbija, koja je uvijek računala na pomoć Rusije. No, bio je sklopljen novčani dogovor sa Osmanskim Carstvom te je također na koncu Rusija pod pritiskom prihvatila čin aneksije. Hodimir Sirotković u svojoj knjizi detaljno obrazlaže temu Friedjungova procesa te vrijeme aneksijske krize u kojoj prikazuje širu pozadinu događanja. Nadalje, u tom razdoblju u Monarhiji je vladala veleizdajnička atmosfera, koju su potaknuli austrijski krugovi kako bi nanijeli poraz hrvatskoj politici te slozi sa Srbima. Iz svoje nemoći, staro Carstvo je pod svaku cijenu htjelo zadržati poziciju moći te su preventivno nastojali veleizdajničkim montiranim procesima osigurati sebi vodeće pozicije i nesmetano provest aneksiju. No, neizbježno se približavao kraj stoljetnih nepravda koju su činili vladajući narodi. Beč je svim silama nastojao srušiti politiku novoga kursa i njezine vođe te se pri tome koristio svim sredstvima. Upravo jaka slavenska politika u Monarhiji, označavala je kamen spoticanja u ekspanziji Monarhije na Balkanu.⁴⁴ Ubrzo su austrijski krugovi režirali novi napad na hrvatske političare i to preko austrijskog povjesničara Heinricha Friedjunga i tiskovina. *Reichspost* je od listopada do studenog 1908. godine tiskao članke u kojima su bili napadani članovi Koalicije: Supilo, Pribičević i Lukinić. Svoj se trojici pripisuje da su primali novac od srpske vlade i da rade u njihovom interesu.⁴⁵ Nadalje, Friedjung je 25. ožujka 1909. godine u bečkom listu *Neue Freie Presse*, objavio članak u kojem optužuje Frana Supila i ostale članove Hrvatsko – srpske koalicije za plaćeništvo, veleizdaju i suradnju sa Srbijom. Friedjung je bio cijenjen i ugledan znanstvenik, no zanemario je kritički osvrt prilikom obrade dokumenata koji su mu dostavljeni za izradu svojih članaka. Radio je sve po direktivi Aehrenthala te je prigrlilo svoju ulogu austrijskog branitelja od jugoslavenskih naroda. Friedjungov članak je bio naručen te je imao za cilj pripremiti javno mnijenje u Monarhiji na nužnost rata sa Srbijom, da opravda rat i stvori moralno opravdanje te da uništi Koaliciju kao protuaustrijsku stranku. Nekoliko dana nakon objave toga članka, Frano Supilo i ostali članovi Koalicije podnijeli su tužbu protiv Friedjunga. On je Supila smatrao najopasnijim i najodgovornijim u Koaliciji te ga je zbog toga optuživao da je izdajica Monarhije koji je radio za velikosrpske ciljeve i za što je primao velike svote novca. Važno je za nadodati kako Heinrich Friedjung osobno nije poznavao

⁴³ J. Horvat, 1938, str.227.

⁴⁴ H. Sirotković, 1962, str.52.-54.

⁴⁵ H. Sirotković, 1962, str.64.

Frana Supila te da je svoja pisanja temeljio na drugim izvorima. Supilo je bio odlučan i siguran u pobjedu. Friedjungov proces je započeo 9., a trajao je do 22. prosinca 1909. godine te je bio vrlo dobro medijski popraćen te je tada hrvatsko i jugoslavensko pitanje bilo u centru pažnje, također je proces imao međunarodno značenje koju je pratila čitava Europa, jer je u igri bio prestiž Austro – Ugarske Monarhije.⁴⁶ Frano Supilo je bio vesel i dobro raspoložen prije početka rasprava u procesu jer je znao da je njegova savjest čista i da je nevin, te su mu stvari pružale sigurnost. Tijekom jedne od nekoliko rasprava, kao svjedok obrane se pojavio barun Chlumetzky. On je iznio optužbe protiv Supila, među kojima je naveo da je sam osobno dao Supilu 200 kruna. Supilo je to odlučno opovrgavao, ali mu nije vjerovao predsjednik suda te je u tome trenutku Supilo izgledao kao da je pogazio svoju časnu riječ. Tada je smatrao da se njegove kolege iz Koalicije odmiču od njega, jer je tijekom te rasprave ispalo da laže na tvrdnje baruna. Čitava novinska služba je pisala nakon te rasprave da je Supilu slomljena kičma te da je on gotov. Opet je bio oklevetan i povrijeđen, ali je osjećao veliku želju da dokaže svoju nevinost. Frano Supilo je bio prva i glavna meta protivnika. Upravo zbog svjedočenja baruna Chlumetzkyog, Supilo je odlučio izaći iz Koalicije kako njegova osobna borba ne bi utjecala na proces koji vodi Koalicija te s tim da ne šteti općim narodnim interesima. Supilo i odvjetnik Koalicije nisu pravodobno reagirali na svjedočenje baruna te je Supilo doživio psihološki šok. Također, neki članovi Koalicije su bili sretni što ju je Supilo napustio, jer su znali da bi s njim teže dobili vlast jer je previše protuaustrijski nastrojen. Supilo je angažirao novog odvjetnika i radio je svim silama da raskrinka lažne svjedoke. Uspjeli su u tome i dokazali su lažno svjedočenje baruna i zlonamjerno njegovo čitanje Supilovog osobnog pisma.⁴⁷ Nadalje, trajale su pripreme za sljedeću raspravu na kojoj se trebala nastaviti borba za istinu.⁴⁸ Na sljedećim raspravama se pojavio niz svjedoka koji su imali demantirati tvrdnje Friedjunga. Tako je svjedočenje Bože Markovića, sveučilišnog profesora iz Beograda i predsjednika društva *Slovenski jug*, dovelo do Friedjungova poraza te je obrana izgubila smirenosti i samouvjerenost u svoje tvrdnje. Nakon toga u ishod procesa više nije bilo sumnje, istina se polako probijala i odmotavala je mrežu kleveta i neistina. Također je svjedočio i Tomáš Masaryk, češki političar koji je razotkrio pogreške koje je Friedjung napravio. Ovaj je proces bio u centru europske javnosti te je sa njime cijela Monarhija bila stavljena na stup srama. Friedjung je bio slomljen, više se nisu Bečom orili pokličići: Supilu je slomljena kičma, nego Friedjunku je slomljena kičma. Ubrzo se gospodin

⁴⁶ J. Horvat, 1938, str.233.-259.

⁴⁷ H. Sirotković, 1962, str.107.-112.

⁴⁸ J. Horvat, 1938, str.262.-279.

Baerenreither, koji je bio tajni savjetnik cara Franje Josipa I. sastao sa Supilom, jer je vidio kakvu pogubnost ima proces za Monarhiju te je htio spasiti ugled koliko može. Tako je bio sklopljen dogovor sa svim stranama te su bile pripremljene izjave koje će izreći na posljednjoj raspravi. Friedjungov proces je bio završen pred konac prosinca 1909. godine, a završio je sa pobjedom Frana Supila i narušenim ugledom Austro – Ugarske Monarhije.⁴⁹ Ono što je bitno za napomenuti, jest to da je Frano Supilo netom prije kraja procesa napustio Hrvatsko – srpsku koaliciju. Razlog tome bio je trenutak slabosti i srama kojeg je Supilo doživio nakon lažnog svjedočenja baruna Chlumetzkyog te sukob sa Svetozarom Pribićevićem i njemu sličnim članovima Koalicije, koji nisu htjeli povesti žestoku borbu zajedno sa Supilom, nego je njima više bilo stalo da se održe na vlasti.⁵⁰ Također, Vaso Bogdanov ocjenjuje da je Koalicija bila najpozitivnija i najplodonosnija do 1909. godine, odnosno do kada ju je vodio Frano Supilo. Nakon toga pa sve do konca Velikoga rata, smatra da je politika Koalicije negativna te da je odbacila sve temelje koje je Supilo postavio.⁵¹ Opis Friedjungovog procesa dao je Josip Horvat u svojoj knjizi, gdje navodi da je taj proces tek uvertira u osobnu Supilovu, ali i hrvatsku narodnu političku dramu.⁵² Svi ti procesi bili su pomno planirani iz Beča, akcija protiv Koalicije tada je bila službeni stav bečke politike. Austrija nije smjela imati zapreke ka svojoj politici širenja na Balkanu, stoga je jaka Hrvatska predstavljala veliku zapreku ka tom austrijskom planu. Austrija je oduvijek ciljala da joj Hrvatska bude predstraža na Balkanu. Na koncu, ti procesi su više štete donijeli Monarhiji.⁵³ Odjeci procesa su bili dalekosežni, jer je hrvatsko i jugoslavensko pitanje dobilo ogroman publicitet kakav do tada nije imalo. Mnogi svjetski i europski novinari su počeli pisati o Slavenskim narodima i njihovom podređenom položaju. Sa svojim člankom, Freidjung je htio stvoriti alibi za Monarhiju u slučaju rata na Balkanu i politički umrtviti Koaliciju. No, to mu nije pošlo za rukom kao i njegovom nalogodavcu Aehrenthalu. Što se tiče posljedica procesa za politiku u Hrvatskoj, došlo je do definitivnog razlaza Supila sa Koalicijom jer su njegove bivše kolege 1910. godine sklopile sporazum s vladajućom elitom u Mađarskoj koju je opet predvodio Khuen-Héderváry te je za novog hrvatskog bana imenovan Nikola Tomašić. Supilo je bio razočaran tim postupkom te ga je smatrao kapitulacijom, prvenstveno radi oportunitizma i ekonomske koristi od učešća u vlasti te odmaka od vrijednosti zbog kojih je nastala

⁴⁹ J. Horvat, 1938, str.291.-303.

⁵⁰ F. Supilo, 1953, str.15.

⁵¹ F. Supilo, 1953, str.17.-22.

⁵² J. Horvat, 1989, str.271.

⁵³ J. Horvat, 1989, str.283.-284.

Koalicija.⁵⁴ Freidjungov proces, kojeg je pokrenuo Supilo zajedno sa Hrvatsko – srpskom koalicijom označava finalni obračun Beča sa politikom novoga kursa, odnosno sa njezinim predvoditeljima. Na vidjelo su izašle intrige i podmukli načini kojima je Beč nastojao prikazati hrvatske i srpske političare negativcima. No, usprkos svemu tome, nacionalno buđenje i solidarnost nisu bili ugašeni. Austrijska politika je doživjela neugodan poraz te se kod jugoslavenskih naroda povećao animozitet prema Monarhiji. Zaključno, Freidjungov proces je dao Franu Supilu legitimaciju za kasnije djelovanje u emigraciji, jer ugled koji je stekao kao čovjek koji brani poštenje, otvorio mu je vrata ministarskih kabineta sila Antante.⁵⁵

10. SUPILOV RAD U EMIGRACIJI OD 1914. DO POTPISA LONDONSKOG UGOVORA

10.1. ODLAZAK U EMIGRACIJU

Sarajevski atentat pokrenuo je Veliki rat i u tom ratnom vihoru koji je zahvatio Europu, hrvatski političari iz Austro – Ugarske Monarhije napustili su zemlju kao politički emigranti. Među njima je bio i Frano Supilo. Supilo je odmah znao po sarajevskom atentatu da je rat neizbježan te je sakupio svoj novac i uštedu kako bi u svom radu bio nezavisan te je napustio svoju domovinu u noći s 14. na 15. srpnja. Iz Rijeke je preko Tirola došao u Italiju. Supilo nije napustio zemlju iz straha već je smatrao da je došao odlučni trenutak koji se treba iskoristiti za ostvarenje njegova ideala. U mjesecu srpnju 1914. godine Frano Supilo odlazi u emigraciju, točnije u Italiju odakle kreće njegov rad u emigraciji. U Veneciji se našao sa Antom Trumbićem te mu je odmah pri prvom susretu Supilo rekao: “*Ili Jugoslavija, ili ništa*”⁵⁶. Može se zaključiti da je s time Supilo otkrio svoju namjenu i cilj zadatka kojeg ima u emigraciji. Zalagao se za jedinstvo hrvatskih zemalja te spajanje Južnih Slavena u jednu državnu cjelinu. Najveću opasnost je vidio od njemačke politike i njenog *Drang nach Osten* te je nastojao udružiti narode koji su bili od te njemačke politike ugroženi i spojiti u jedan front. Frano Supilo nije se kolebao u politici te je dosljedno slijedio svoju viziju koja se može iščitati iz prvog pozdrava sa Trumbićem u Veneciji. Ime Jugoslavija je bio njegov program,

⁵⁴ H. Sirotković, 1962, str.148.-163.

⁵⁵ H. Sirotković, 1962, str.176.-178.

⁵⁶ D. Šepić, 1961, str.11.

pored toga nije zamišljao nikakvu drugu kombinaciju za Hrvatsku. Nije Supilo bio sam u toj ideji, nadasve se ta ideja jugoslavenskog jedinstva počela širiti i među mase koje su spas vidjele u rušenju Monarhije te spajanju sa Srbijom na koju se sve više počelo gledati kao jugoslavenski Pijemont. Također, značajna je zajednička konferencija dalmatinskih i bosanskih političara u Splitu, održana u siječnju 1913. godine. Zaključak sa te konferencije se formulirao kao dužnost svih Hrvata i Srba te njihov rad na oslobođenju Jugoslavena od Monarhije. Na toj su konferenciji sudjelovali političari kao što su Ante Trumbić, Josip Smodlaka, Atanasije Šola, Nikola Stojanović i drugi. Nadalje, tom je konferencijom kolala pretpostavka da je moguće da će Monarhija zaratiti te da je u tom slučaju potrebno da što više političara ode u emigraciju i da otpočne političku borbu za oslobođenje i ujedinjenje Južnih Slavena. No, hrvatski politički emigranti su ubrzo naišli na problem koji će utjecati na njihovu ulogu. Naime, postavljalo se pitanje talijanske intervencije u ratu i njezinih aspiracija na istočnu obalu Jadrana, pogotovo za Dalmaciju, odakle je dolazilo najviše emigranata. Mada je Italija još bila neutralna u ratu, hrvatski političari su počeli razmišljati o tom pitanju. Srpska je vlada u isto vrijeme izradila srpske ratne ciljeve u kojem ističu da su njihovi ciljevi pridobiti hrvatske i slovenske zemlje Monarhije, a što se tiče Istre da je mogu podijeliti sa Italijom, ako ona uđe u rat na stranu Saveznika.⁵⁷ Hrvatski kipar i tada pripadnik hrvatske političke emigracije Ivan Meštrović pozvao je Frana Supila i Antu Trumbića u Rim, gdje je slavni kipar tada živio, da posjete srpsko poslanstvo. Ta se posjeta dogodila u rujnu 1914. godine te su razgovarali sa otpravnikom poslova Ljubom Mihajlovićem. Tada su se oni nakon sastanka složili da ako nakon rata bude srušena Monarhija, treba zahtijevati na oslobođenje cijelog našeg naroda, a ne dijelova naroda jer bi to bilo pogubno. Na kraju su se složili da trebaju posjetiti inozemne vlade te ih informirati o njihovim zahtjevima. Zahvaljujući Mihajloviću, Supila, Trumbića i Meštrovića su primili u Rimu, francuski, ruski i engleski ambasador. Prva dva nisu iznosili svoja mišljenja te su bez reagiranja slušali što im ova trojica govore. No, engleski ambasador je iskreno odgovorio i rekao stav koji ima engleska vlada. Rekao im je, da je Saveznicima potrebna pomoć Italije kako bi pobijedili u ratu te im je rekao da Talijani imaju aspiracije samo na Trentino i Trst, a ne na Dalmaciju. To njegovo mišljenje proizlazi možda iz manjka znanja, koje su hrvatski političari imali te je njihov strah bio opravdan jer su bolje razumjeli situaciju od engleskog ambasadora. Kod hrvatskih je političkih emigranata bio odlučan jugoslavenski stav, to se može opravdati strahom od Italije i njezinim aspiracijama na istočnu obalu Jadrana, što bi u konačnici

⁵⁷ D. Šepić, 1961, str.11-18.

raskomadalo hrvatske zemlje. Supilo je predvodio tu grupu te je velikom opasnošću smatrao odvajanje Hrvata iz buduće države Južnih Slavena, jer je bio mišljenja da će ih Italija progutati ako se ne udruže sa ostalim Južnim Slavenima u veliku državu.⁵⁸

10.2. SUPILO OBILAZI EUROPSKE VLADE

Prije polaska, Trumbić je savjetovao Supila da ne prenegli sa svojim postupcima nego da samo ispita teren, odnosno da se raspita kod europskih vlada koliko će rat trajati, što imaju u planu s Austro – Ugarskom te da vidi hoće li Italija prići Saveznicima u ratu i da li za to traži Dalmaciju. Supilo je bio za drugačiji pristup te se nije namjeravao samo informirati o tim stvarima. On je želio utjecati na politiku Saveznika i iznijeti im svoj plan za Južne Slavene. Supilo je na tu misiju krenuo kao predstavnik naroda koji za svoj narod traži pravo da sam odlučuje o svojoj sudbini.⁵⁹ Još za svoga boravka u Veneciji, Franu Supilu je došla ideja da otputuje na zapad Europe kako bi se našao sa europskim državicima. Pogotovo nakon razgovora u srpskom poslanstvu u Rimu sa Ljubom Mihajlovićem i sa savezničkim ambasadorima, donio je konačnu odluku da ode u Francusku. Razgovori koje je imao po dolasku u emigraciju otkrili su mu kakve sve opasnosti prijete hrvatskim zemljama i od kolike je važnosti da dođe u kontakt sa državicima i diplomatima od kojih zavisi sudbina njegove domovine. Iz Rima je Supilo krenuo 1. listopada 1914. godine te je stigao u Bordeaux 3. listopada. U Bordeauxu se bila sklonila francuska vlada i diplomatska krema ondašnje Europe te su upravo u to vrijeme otpočeli razgovore za buduće uređenje Europe. Supilu je to došlo kao naručeno te je obavio razgovore sa francuskim ministrom vanjskih poslova Théophileom Delcasséom i ruskim ambasadorom kod Francuza Aleksandrom Petrovićem Izvoljskim. Supilo je bio zadovoljan nakon razgovora sa tom dvojicom državnika te su ga oni savjetovali da pođe dalje u London kako bi i tamo rekao što ima. Frano Supilo je u Londonu imao dva iskrena prijatelja koji su bili ugledni u društvu te su ga spojili sa pripadnicima britanske vlade. Ta dva prijatelja bili su: britanski povjesničar Robert William Seton – Watson i britanski novinar te urednik londonskog Timesa, Henry Wickham Steed. Preko njih dvojice Supilo je upoznao situaciju i raspoloženje koje vlada među britanskim državicima. Naime, za jugoslavensko pitanje se jako slabo zanimalo u Velikoj Britaniji te su više bili naklonjeni prema Italiji, ne bi li stekli novog Saveznika u ratu. Supilo je istupao

⁵⁸ D. Šepić, 1961, str. 19.-25.

⁵⁹ D. Šepić, 1961, str.25.

sam pred britansku vladu bez ičijeg predstavljanja jer je smatrao da bi to kompromitiralo njegov položaj. Znao je da Britanci ne žele jačanje ruskog utjecaja na Sredozemlju, pa je morao paziti da njegova akcija ne bude shvaćena kao prorуска ili da radi za srpsku vladu. To su razlozi zašto je sam istupao u Londonu bez predstavljanja ruskog ili srpskog ambasadora. Supilo ipak nije bio zadovoljan sa provedenim vremenom u Londonu jer je kroz razgovore uvidio da su Britanci više naklonjeni Talijanima te je otada sve nade polagao u Rusiju.⁶⁰ Nakon odlaska iz Londona te povratka u Francusku, Supilovo uvjerenje u pomoć Rusije je bila još veća. Smatrao je da ujedinjenje Južnih Slavena i obrana istočne obale Jadrana od talijanskih aspiracija je jedino moguća ako Rusija pobijedi u ratu. Supilo je krenuo u diplomatsku akciju prema ruskom dvoru. Izradio je memorandum pod nazivom Rješenje jugoslavenskog pitanja, koji je bio prvi i najpotpuniji prikaz jugoslavenskog pitanja predan savezničkim vladama. U tom memorandumu Supilo iznosi granice Južnih Slavena, statistiku stanovništva, njihovo jedinstvo, itd. Također, Supilo je istaknuo da se ta država može jedino ostvariti uz pomoć bratskog i velikog ruskog naroda te uz prvenstvo Srbije. Memorandum se svidio Izvoljskom te ga je on predao Petrogradu i Delcasséu. No, prije slanja, Supilo je napravio neke preinake koje je zatražio Izvoljski. Stoga je dodao 3 nova dijela o Talijanima, Mađarima i gospodarskoj snazi južnoslavenskih zemalja.⁶¹

10.3. IDEJA O OSNIVANJU JUGOSLAVENSKOG ODBORA I SASTANAK U FIRENZI

Dok je Frano Supilo putovao po Europi i sastavljao memorandume, u isto vrijeme su u Italiju stigli srpski političari Nikola Stojanović i Dušan Vasiljević. Tu dvojicu političara je poslao predsjednik srpske vlade Nikola Pašić kako bi se oni sastali sa hrvatskim političarima u emigraciji te kako bi se dogovorili o osnivanju odbora za oslobođenje Srba, Hrvata i Slovenaca od Austro – Ugarske i za njihovo ujedinjenje sa Srbijom. Ono što je potaklo Pašića na ovu akciju je bio razgovor Supila sa Charlesom Loiseauom, savjetnikom francuske ambasade u Rimu. Supilo je nakon toga razgovora obavijestio Ljubu Mihajlovića, a on dalje Pašića. Loiseau je rekao Supilu da se jugoslavensko pitanje neće moći riješiti sa Srbijom na temelju narodnog jedinstva te da će Hrvati biti raskomadani ako se u takve stvari upuste. S obzirom na to, savjetnik francuske ambasade je predložio stvaranje zasebne Hrvatsko – slovenske države, što se nije svidjelo Supilu koji je silno želio jedinstvo i slogu sa Srbima. Pašić se dosta zabrinuo na taj izvještaj koji je dobio od Mihajlovića te je zatražio da se odmah

⁶⁰ D. Šepić, 1961, str.26-31.

⁶¹ D. Šepić, 1961, str.37.-44.

krene raditi u smislu velikosrpstva. Nadalje, kada je Pašić dobio vijest da se u Londonu mađarski izaslanici izlažu za odvajanje od Austrije te da nailaze na odobravanje tamošnjih krugova, koji bi im čak i dali neke ustupke na štetu Južnih Slavena. To je bila kap koja je prelila čašu za Pašića te je 25. listopada 1914. godine odlučio da se poduzmu hitni koraci ka osnivanju Jugoslavenskog odbora. Upravo je zbog toga poslao dvojicu gore spomenutih političara u Italiju.⁶² Pošto Supilo nije bio prisutan na sastanku u srpskom poslanstvu, Trumbić ga je obavijestio o sastanku sa Stojanovićem i Vasiljevićem 9. studenog. Obavijestio ga je da su odlučili da se okupe svi koji su u inozemstvu iz južnoslavenskih krajeva Austro – Ugarske i da stvore jednu organizaciju. Naime, Trumbić je ipak s rezervom uzimao ideju o Jugoslavenskom odboru, jer ga je mučilo što uistinu Srbija misli, koliko su založeni za zajedničku državu te kakav će biti odnos Hrvata i Srba u budućoj državi. To je htio osobno sa Pašićem prokomentirati, ali dolazak Stojanovića i Vasiljevića u Italiju je odgodio njegov put u Niš. Na Trumbićev poziv, Supilo je došao u Italiju gdje su se sastali sa Stojanovićem. Sastanak se dogodio u Firenzi od 22. do 25. studenog 1914. godine te su na kraju imali sporazum o programu odbora koji se tek treba osnovati. Po njihovu dogovoru, odbor je za cilj imao: pomoći u ostvarivanju jugoslavenske države i izrađivati prijedloge za uređenje buduće zajedničke države. Također je za sjedište odbora, bio određen London. Nakon sastanka, Trumbić se povjerio Supilu što je silno i htio, ali nije stigao od prevelike zaposlenosti i odsutnosti Supila. U tom povjerljivom razgovoru, Trumbić mu je rekao da je dobio dojam, ali i informacije da Srbi nisu iskreni po pitanju ujedinjenja te da to nebi bilo oslobođenje nego novo osvajanje za Srbiju u kojem bi se Hrvati osjećali zarobljeno. Supilo mu je odgovorio da te njegove bojazni i strahovi nisu bezazleni, nego da je istina da Srbi teže za dominacijom. Na koncu su se dogovorili da je potrebno učiniti sve te pojačati intezitet akcije kod europskih vlada.⁶³

10.4. NASTAVAK SUPILOVE AKCIJE PO EUROPI I PUT U NIŠ

Frano Supilo je nakon sastanka u Firenzi ponovno krenuo u akciju, ovoga puta već na svoje drugo putovanje u Francusku i Englesku. Put je prvotno morao otkazat zbog dolaska Stojanovića i Vasiljevića u Italiju, ali je nakon toga nastavio sa svojim radom. Supilo je prosinac 1914. i siječanj 1915. godine proveo na putovanju. Glavni cilj njegova zadatka je

⁶² D. Šepić, 1961, str.45-46.

⁶³ D. Šepić, 1961, str.48-54.

ostao isti, a to je bilo: da uvjeri francuske i britanske političare da su talijanske težnje za istočnom obalom Jadrana neopravdane te da ne treba eventualnu njihovu pomoć u ratu naplatiti žrtvovanjem jugoslavenskih zemalja. Konačno, još jedna stvar mu je bila na pameti, a to je da se Srbi, Hrvati i Slovenci iz Austro – Ugarske žele ujediniti sa Srbijom te da je to u interesu Saveznika kao i osnivanje Jugoslavije. Nadalje, Supilo je htio ispitati jednu vrlo važnu stvar, radilo se o pitanju unutrašnjeg uređenja te u kakvom bi odnosu bili Hrvati i Srbi. Supilo je želio urgirati za to da se narodi postave na načela jednakopravnosti. Nakon razgovora u Parizu, Supilo je bio zadovoljan sa razumijevanjem i obećanjima na koje je naišao. Iza toga se trebao uputiti u London te je netom prije polaska poslao pismo Trumbiću i Meštroviću da mu daju punomoć Odbora da tako istupi pred britansku vladu. Oni su mu na to pozitivno odgovorili te je tada Supilo postao ovlaštenu predstavnik jugoslavenske emigracije. Dok je boravio u Londonu, Supilo se našao sa Edwardom Greyom, britanskim ministrom vanjskih poslova te mu je predao promemoriju u kojoj razlaže rješenje jugoslavenskog pitanja. U toj promemoriji, Supilo ističe neminovnost rušenja Austro – Ugarske te rješenje jugoslavenskog pitanja van Monarhije, odnosno u ujedinjenju sa Srbijom. Također, Supilo postavlja pitanje koje se do tada nije često spominjano, a to je pitanje odnosa u toj budućoj državi. Težio je ka tome da se poštuju narode osobitosti i tradicije te da je vrlo važno da se postavi načelo jednakopravnosti. U slično vrijeme, Srbija je izvojevala pobjedu nad austrijskom vojskom u Kolubarskoj bitci. To je snažno utjecalo na južnoslavenske političare emigrante. Pred kraj svoga boravka u Londonu, Supilo se sastao sa Herbertom Henryem Asquithom, premijerom britanske vlade. Nakon tog razgovora Supilo je uvidio neposrednu opasnost od ulaska Italije u rat, jer je shvatio da Asquith ima težnju Italiji dati kompenzacije na Jadranu.⁶⁴ Nakon Londona, Supilo je otputovao u Niš, sastati se sa srpskim državnici. Tamo se sastao sa prijestolonasljednikom Aleksandrom Karađorđevićem i predsjednikom vlade Nikolom Pašićem te sa ostalim državnici. Supilo je za svoga boravka u Nišu od 11. do 14. veljače 1915. godine stekao dobar dojam, jer je naišao na razumijevanje, drugačije negoli se nadao. No, kako navodi Dragovan Šepić, Supilo je bio emotivan čovjek koji je lako podlijegao utiscima. Stoga, može se lako zaključiti da je stekao dobar dojam u razgovoru sa Pašićem na temelju nekoliko općih izjava. Srbi ipak nisu tada imali jasno razrađenu ideju oko ujedinjenja i uređenje buduće države. Po njima se o tome trebalo

⁶⁴ D. Šepić, 1961, str.55.-61.

raspravljati tek kada do oslobođenje i ujedinjenja dođe. Za Supila je to bilo vrlo važno pitanje, jer po njemu Hrvati trebaju unaprijed znati u kakvu zajednicu ulaze sa Srbima.⁶⁵

10.5. SUPILOV PUT U RUSIJU I POTPIS LONDONSKOG UGOVORA

Frano Supilo je stigao u Rusiju, točnije u Petrograd, 23. veljače 1915. godine. Nakon nekoliko dana stupio je u kontakt sa mnogo ljudi, ponajviše zahvaljujući ruskim ambasadorima u inozemstvu te preporukama Pašića i srpskog poslanika u Rusiji Miroslava Spalajkovića. Supilo je bio oduševljen načinom prijema koji ga je dočekaao u Petrogradu, bio je pun utisaka. Također, bio je zadovoljan nakon razgovora sa ljudima jer je nailazimo na razumijevanje i simpatije. Supila je 27. veljače primio ruski ministar vanjskih poslova Sergey Sazonov te su njih dva razgovarala nasamo. Sazonov je bio vrlo religiozan čovjek te su dosta razgovarali o vjerskom pitanju Južnih Slavena. Nadalje, Sazonov je rekao Supilu da ima određene sumnje u uspjeh njegovih ideala te je nadodao da će Srbija dobiti lijepu odštetu u vidu izlaza na more, ali da je veliki narodni program neostvariv. Sazonov u njega ne vjeruje i ističe da se Rusija ne može toliko angažirati. Supilo po svemu tome nije bio odveć zadovoljan jer je uvidio rezervu kod Sazonova pogleda na jugoslavensko ujedinjenje. Nedugo zatim, talijanska je vlada preko svog ambasadora u Londonu iznijela Greyu memorandum o uvjetima ulaska Italije u rat. Među tim uvjetima, najvažniji su bili vezani za Jadran.⁶⁶ Supilo je bio uvjeren da Rusija štiti interese Južnih Slavena te da će tako i nastaviti. Stoga, u tom trenutku nije posvećivao veliku pažnju talijanskim zahtjevima. No, ubrzo se situacija zaokrenula. Naime, Sazonov je dobio obavijest o talijanskom memorandumu, te je ruska vlada uzvratila sa svojim te ga je poslala Saveznicima. U tom ruskom memorandumu, Rusija traži Carigrad, Dardanele, Bospor, Mramorno more te neke dijelove Male Azije. Britanska i francuska vlada nisu mogle dopustiti da dođu u subob sa Rusijom te kako se njihov odnos ne bi poremetio, pristali su na ruske zahtjeve. Zauzvrat, Sazonov je prihvatio talijanski memorandum. Sazonov nije hito u potpunosti ići u prilog talijanskim zahtjevima na Jadranu jer je morao voditi računa i o srpskim zahtjevima na istom području, ali je napravio određene ustupke. Kada je Supilo saznao za tajne pregovore sa Italijom te za moguće ustupke na Jadranu, jako se razočarao te je to ostavilo mučan utisak na njega.⁶⁷

⁶⁵ D. Šepić, 1961, str.62.-74.

⁶⁶ D. Šepić, 1961, str.76.-82.

⁶⁷ D. Šepić, 1961, str.83.-92.

Nakon razgovora sa Sazonovim, Supilo je uvidio da je ruska vlada spremna na popuštanje Italiji. Supilo je tada bio sveslavenskog stajališta te je tada vidio u Sazonovu izdajnika. Supilo je odmah krenuo u odlučnu akciju, slao je telegrame svima, posjećivao razne ljude u Petrogradu te davao intervjue za ruske novine. Sa velikom upornošću i očajem se dao u tu borbu, ne bi li sačuvao što više teritorija. Nakon tog djelovanja Supila, Sazonov je ipak učvrstio svoj stav prema talijanskim zahtjevima te je tražio da se i Srbiji ostavi teritorij na Jadranu. Stoga, je Sazonov poslao primjedbe na talijanski tekst te je istaknuo da određeni teritoriji koje traže Talijani nemaju ništa talijansko i da bi za slavenske narode Austro – Ugarske, talijanska vlast bila novi okovi, čak opasniji od dotadašnjih.⁶⁸ Nadalje, kod srpskih krugova je vladalo nezadovoljstvo te je i prijestolonasljednik Aleksandar izrazio brigu zbog talijanskih zahtjeva na jadransku obalu. Srpska vlada je 6. travnja 1915. godine poslala notu britanskoj, francuskoj i ruskoj vladi. U noti se navodi da bi u budućnosti moglo doći do sukoba između Talijana i Južnih Slavena ako se Italiji daju jadranski krajevi te da će Italija na taj način stati na mjesto Austro – Ugarske. Također, u noti je navedeno da jugoslavenske zemlje ne smiju postati predmet trgovanja. Frano Supilo je bio oduševljen sa tom notom srpske vlade. Čak su i sami Seton – Watson i Steed urgirali imajući u vidu notu srpske vlade i apele Supila i Trumbića, kod britanske vlade da ne popuštaju talijanskim zahtjevima. No, britanska vlada je odlučila svoje, stoga se može zaključiti da nisu popustili iz neznanja, nego su imali želju uvući Italiju u rat pod svaku cijenu. Na koncu, 26. travnja 1915. godine, potpisan je Londonski ugovor.⁶⁹ Supilo je bio vrlo razočaran u rusku vladu i Sazonova te mu je pridodavao da ne pozna jugoslavensko i jadransko pitanje te da nema osjećaja za Južne Slavena. Potpis Londonskog ugovora je bio udarac za Supila i sve ostale političare, posebice je spala sveslavenska ideja jer se Rusija stavila na stranu ugovora. Supilo je ogorčen napustio Petrograd 16. travnja te je stigao u Niš 23. travnja. Južnoslavenski političari su saznali za Londonski ugovor u Nišu te je srpska vlada reagirala sa notom koju je poslala 4. svibnja ruskoj, britanskoj i francuskoj vladi. U noti su se žalili na potpisivanje ugovora te da se sa njim, južnoslavenske narode stavlja u težak položaj.⁷⁰

⁶⁸ D. Šepić, 1961, str.95.-101.

⁶⁹ D. Šepić, 1961, str.103.-111.

⁷⁰ D. Šepić, 1961, str.112.-122.

11. OSNIVANJE JUGOSLAVENSKOG ODBORA I RAD SUPILA U ODBORU DO NJEGOVE OSTAVKE

Nedugo nakon potpisivanja Londonskog ugovora, politički emigranti su pristupili osnivanju svoje organizacije kako bi koordinirani radili svoj posao te su 30. svibnja 1915. godine u Parizu osnovali Jugoslavenski odbor. Osnivanje je bilo požureno radi vijesti o skorom ulasku Italije u rat te zbog već gore spomenutog ugovora. Odbor je svoj program objavio u memorandumu koji su dobile vlade zemalja Antante, a glavno je težište stavljeno na beskompromisnom zahtjevu za ujedinjenjem svih jugoslavenskih zemalja te pobijanje talijanskih aspiracija na istočnu obalu Jadranskog mora. Supilo se teško odvajao od svoje ideje koju je vezao za Rusiju, no nakon razočarenja u njezine političare, svu je svoju vjeru prebacio na Srbiju. Pored toga, Supilo je isticao da je ujedinjenje Dalmacije i ostale Hrvatske sa Srbijom, slobodna odluka hrvatskog naroda, a ne stvar nekih prava Srbije. Ovime je Supilo upozoravao da ujedinjenje jugoslavenskih zemalja Austro – Ugarske ne smije biti predmet kompenzacija Srbiji.⁷¹ Nadalje, Supilo je ubrzo pao u novi očaj kada je čuo za prijedlog britanskog ministra vanjskih poslova Greya. Nakon saznanja o Londonskom ugovoru, ova vijest je za Supila bila jedna od najtežih. Naime, radilo se o podjeli hrvatskih zemalja prvo Italiji, a sada Srbiji, dok bi ostatak osakaćene Hrvatske čekao kraj rata i daljne kompenzacije. Po tom prijedlogu, Srbija bi trebala dobiti Bosnu i Hercegovinu, Slavoniju, Srijem, Bačku i jadransku obalu od rta Ploče do 10 kilometara južno od Cavtata. Talijanski ministar vanjskih poslova Sonnino je uputio par primjedbi Greyu te je on njih uvažio te je sastavio novi prijedlog 16. kolovoza 1915. godine. Supilo se nije predavao te je neumorno radio te je bio primljen u audijenciju kod Greya. Supilo mu se požalio na nepravdu koja se nanosi Hrvatima i Slovencima te Južnim Slavenima općenito s tim njegovim prijedlogom. Stoga je Supilo predložio Greyu novi prijedlog kojeg je Grey usvojio. Tako je novi prijedlog tada imao za formulu sljedeće: Bosna i Hercegovina, južna Dalmacija, Slavonija i Hrvatska biti će slobodne nakon rata te će moći same odlučivati o svojoj sudbini.⁷² Supilo je oko ove stvari radio na svoju ruku, odnosno sam te se nije savjetovao sa Odborom, što je izazvalo nezadovoljstvo kod ostalih članova Odbora i kod srpske vlade. Odbor se nije složio sa Greyovim novim prijedlogom te su ga odbacili. Supilo je ponovno bio razočaran te je

⁷¹ D. Šepić, 1961, str.123.-127.

⁷² D. Šepić, 1961, str.138.-146.

zamjerao Trumbiću što ga nije podržao. Smatrao je da se Trumbić previše dodvorava Pašiću te od tada suradnja između Supila i Trumbića nije bila kao prije, niti su njihovi odnosi bili isti. Srpska je vlada sa nezadovoljstvom primila vijest o Supilovom posredovanju kod Greya te su počeli širiti vijesti da Supilo radi za samostalnu Hrvatsku. Pašić je preko svojih ljudi u Odboru nastojao suzbiti Supilov utjecaj što je više moguće. Sve te vijesti su Supila bacile u duboko razočarenje. Nakon toga, Supilo je zastupao da ujedinjenje pomoću kompenzacija Srbiji dovodi do štetnih posljedica kao što je velikosrpska dominacija. Stoga, okrenio se hrvatskom pitanju koje je htio iznijeti pred Saveznike. Nije htio da se sa hrvatskim zemljama postupa kao sa nekom kolonijalnom zemljom te da se s njom podmirivaju tuđi računi i da se dijeli njezin teritorij. Uz to, osjetio je opasnost koja prijete Hrvatima i Slovencima iz Austro – Ugarske. Supilo je počeo podupirati tezu o stvaranju druge jugoslavenske države bez Srbije, ukoliko bi ona težila samo proširenju svojih granica i uspostavi dominacije nad nesrpskim stanovnicima. Frano Supilo više nije zastupao istu ideju kao na početku svoga rada u emigraciji, kada je govorio Jugoslavija ili ništa, sada je imao drugo rješenje.⁷³ Nakon početnih uspjeha srpske vojske u Prvom svjetskom ratu tokom 1914. godine, uslijedili su teški dani za Srbiju. Naime, u jesen 1915. godine srpsko vodstvo je odlučilo se povući pred neprijateljem te su se preko Crne Gore i Albanije prebacili na grčki otok Krf, gdje su proveli ostatak rata do oslobođenja Srbije. Zajednička ofenziva Austro – Ugarske i Njemačke te uz pomoć Bugarske, Srbija je doživjela težak poraz. Jugoslavenski Odbor i Frano Supilo su bili teško pogođeni vijestima o porazu Srbije te su povelu akciju za pomoć Srbiji. Uz pomoć sila Antante, tokom siječnja i veljače 1916. godine, srpska vojska, vlada i vladajuća dinastija, bili su prevezeni na otok Krf. Također, u to vrijeme dolazi do trzavica i sukoba između Supila i ostalih članova Odbora. Supila se ponovno optuživalo da radi na hrvatskom separatizmu te su ga Pašićevi ljudi iz Odbora klevetali i radili sistematsku kampanju protiv njega. Supilo je kritizirao pasivnost, smatrao je da silama Antante nije toliko bliska ideja jugoslavenskog ujedinjenja te da srpska vlada ne radi dovoljno. Stoga se logičnim Supilu činilo da ako jugoslavensko ujedinjenje ne bude u mogućnosti da se ostvari ili da se ne poštuju načela ravnopravnosti naroda, da se Hrvati okrenu nekom drugom rješenju. Supilo je te nove ideje promovirao jer se pribojavao za Hrvate i njihovu zemlju, za koju je smatrao da će biti podijeljena između Italije, Mađarske i Srbije. Nakon napada i dobacivanja na sjednicama Odbora, Supilo je bio usamljen. Trumbić je radio na tome da suprotne strane izmiri, što mu je i uspjelo bar na kratko te je time spriječio raskol u Odboru.⁷⁴ Ipak, Trumbić nije bio u

⁷³ D. Šepić, 1961, str.147.-155.

⁷⁴ D. Šepić, 1961, str.156.-164.

tolikoj oprečnosti u odnosu na Supila te su se po njemu oni slagali u većini stvari, osim što Trumbić nije odboravao Supilove samovoljne akcije. Trumbić je bio malo rezerviraniji te je bio gledišta, ako se Odbor bio stavio isključivo na hrvatsko pitanje, onda bi se raspao te bi Hrvati i Slovenci doživjeli najveću katastrofu, a to je podjela njihova teritorija. Pašić se nije slagao sa svime što je zagovarao Trumbić te je isticao da postoji razlika između Srba iz Srbije i Jugoslavena iz Austro – Ugarske. Naime, Pašić ističe da Srbi imaju svoju međunarodno priznatu državu i svoje vodstvo, a da Jugoslaveni iz Monarhije nisu slobodni, nego ih treba tek osloboditi te da Odbor nije njihovo predstavništvo već je ono produžena ruka srpske vlade koja je sama inicirala nastanak Odbora.⁷⁵ Kako je vrijeme odmicalo, kod Frana Supila su se sve više javljale sumnje u Pašićevu politiku. To je dovelo do toga da se Supilo malo odaljio od ostalih političara te je poveo sam neke akcije i ideje. Jedna od ideja se stalno provlačila kroz njegove misli, a to je, ako se Srbija pokaže nespremna da povede jugoslavensku politiku i da se preobrazi u tom pravcu, onda Hrvati moraju raditi na stvaranju hrvatske države i sačekati povoljnije prilike da se ujedini sa Srbijom u jugoslavensku državu. Ta ideja je konstanto kružila u njegovim mislima, ali je nailazila na ne prihvatanje i ne shvaćanje kod njegovih kolega. Također, neko je vrijeme bio vidljiv sukob, odnosno neslaganje u Odboru između većine članova i Frana Supila. I Ante Trumbić se često sukobljavao sa Supilom, te ga je jednom nazvao budalom na sjednici što je izazvalo incident, no strasti su se smirile, ali odnosni unutar Odbora nisu. U proljeće 1916. godine, vodile su se žustre sjednice Jugoslavenskog odbora na kojem su padale teške riječi i uvrede na račun Supila. Glavni protivnici Supila, bili su Stojanović, Vasiljević te Hinković, no, bilo je i onih koji su bili Supilovi prijatelji te su ga podržavali kao Julije Gazzari. Frano Supilo je odlučno odgovarao i pobijao optužbe na svoj račun te je također kritizirao rad srpske vlade. Zbog neslaganja sa nekim članovima Odbora te zbog postojanja dva različita stajališta oko bitnih pitanja, Frano Supilo je odlučio predati ostavku na članstvo u Odboru na sastanku, 5. lipnja 1916. godine. Supilo je obrazložio svoju ostavku pismenim putem. Istaknuo je da ne može iznijeti pred Odbor neka bitna pitanja, a da ne izazove prepirke i napade na sebe te također da je srpska vlada napravila velike greške i propuste u rješavanju jugoslavenskog pitanja. Supilo je smatrao da će više moći napraviti sam, onda kada ne bude sputavan od drugih. Nadalje, istaknuo je da ne prekida sve veze sa Odborom niti sa srpskom vladom te da će ostati sa njima u kontaktu ako oni to žele.⁷⁶ Josip Horvat navodi Meštrovića u svojoj knjizi, odnosno riječi koje je Supilo izrekao na posljednjoj sjednici Jugoslavenskog odbora na kojoj je

⁷⁵ D. Šepić, 1961, str.164.-174.

⁷⁶ D. Šepić, 1961, str.183.-192.

prisustvovao. Meštrović je iznio da su ovo bile posljednje riječi Frana Supila: *“Gospodo i braćo, vi griješite, posebno griješite vi Srbi, kada mislite, da ne volim Srbe i Srbiju, kao i svoju Hrvatsku. No mogu vam reći, da imam uvjerenje i dokaze, da gosp. Pašić radi za veliku Srbiju, a vi mu u duši sekundirate,... ljubimo onaj naš kukavi Zagreb i gledat ćemo, da oko njega okupimo sve Hrvate i svim ćemo silama nastojati, da naša Hrvatska bude što veća.”*⁷⁷ Te posljednje riječi Supilo je izgovorio plačući te je nakon toga izjavio da istupa iz Odbora. Nadalje, Supilo je po izlasku iz Odbora sve češće dobivao živčane slomove i duševne potrese. Frano Supilo je tragediju hrvatskog naroda smatrao kao svoju osobnu tragediju te je to uvelike utjecalo na njega.⁷⁸ Nadalje, Vaso Bogdanov ističe da je samo Frano Supilo mogao voditi tako iskrenu i upornu bitku za oslobođenje i ujedinjenje Južnoslavenski naroda do samoga kraja i izdržati sve pritiske. Tu misao podupire činjenicom da je Supilu snagu davala njegova neizmijerna ljubav prema narodu i nesalomljiva vjera u pravednost stvari za koju se borio. Završno konstatira da je Frano Supilo učinio više sam nego svi drugi emigratski političari zajedno za prihvaćanje južnoslavenskog pitanja na međunarodnom diplomatskom planu.⁷⁹

12. KRFSKA DEKLARACIJA

Ostavka u Odboru i razlaz sa njim je utjecala na Supila te osamljenost koja je za tim nastupila, teško ga je pogodila. Frano Supilo je bio romantik koji se ludo zanosio idejama, ali je bio i realist koji je težio ka konkretnim koracima i rezultatima. No, otkad je istupio iz Jugoslavenskog odbora, njegov lik i djelo se manje cijenio. U travnju 1917. godine, Pašić je na pritisak sa svih strana odlučio sazvati sastanak na Krfu kako bi se raspravila razna pitanja. Supilovi prijatelji iz Londona nastojali su ga izvući iz osamljenosti i pasivnosti te ponovno aktivirati u tom smjeru. I sam Supilo je to osjećao te je uvidio da se otvaraju mogućnosti za ostvarenje sporazuma sa srpskom vladom i htio je bar na neki način sudjelovati u tome. Kao logičan čin, postavilo se pitanje izmirenja sa Trumbićem. Naime, Trumbić je prije puta na Krf došao u London kako bi s tamošnjim članovima Odbora razgovarao. Supilovi prijatelji, Steed i Seton – Watson na tu su vijest bili uporni te su urgirali kod Trumbića, kako bi se ovaj sastao sa Supilom. Na koncu to se i dogodilo, Trumbić i Supilo su se sastali te su porazgovarali oko sporazuma sa srpskom vladom, koji se trebao raspraviti na Krfu.⁸⁰

⁷⁷ D. Šepić, 1961, str.190.-191.

⁷⁸ D. Šepić, 1961, str.199.

⁷⁹ F. Supilo, 1953, str.23.

⁸⁰ D. Šepić, 1961, str.224.-228.

Trumbić je nastojao pod svaku cijenu postići uspjeh, odnosno da pregovori na Krfu urode plodom. Na taj njegov stav su utjecale prijelomne ratne godine i neizvjesnost te je stoga bilo potrebno pokazati kako između Odbora i srpske vlade postoji konačan dogovor o ujedinjenju. Na taj bi način bio učinjen korak bliže da Saveznici u svoje ratne ciljeve uračunaju oslobođanje i ujedinjenje Južnih Slavena.⁸¹ Pregovore na Krfu su vodili predstavnici Jugoslavenskog odbora na čelu sa Trumbićem i srpska vlada na čelu sa Pašićem. Pašić je tada bio manje krut i nepopustljiv nego prije, no to je ipak bilo uvjetovano drugim stvarima. Primorala ga je promjena situacije u svijetu, prvo, to je bio pad ruskog carizma kao najvećeg saveznika Srbije i jačanje zapadnih sila. Tu je također bio i Solunski proces, pa je Pašić htio umiriti opoziciju i onemogućiti da se ona spoji sa Odborom. Stoga, Pašić je na tim pregovorima popuštao, ali ne iskreno i ne namjeravajući poštovati sporazum s Jugoslavenskim odborom. Ipak, pregovori nisu tekli mirno bez prepirka, pa su se razgovori i sporazum razvlačili. Pašić je htio saznati Supilovo mišljenje o unutrašnjem uređenju buduće države te je angažirao Jovana M. Jovanovića srpskog poslanika u Londonu, da razgovara sa Supilom. Na to je Supilo iznio svoj prijedlog prema kojem bi se državni poslovi podijelili na zajedničke i autonomne te je predvidio postojanje centralnog parlamenta zajedno sa pet autonomnih sabora. Konačno, 20. srpnja 1917. godine je bila potpisana Krfska deklaracija. Postignut je dogovor između Odbora i srpske vlade u osnovnim pitanjima buduće zajedničke države. Supilo je nakon pomirenja sa Trumbićem bio spreman na prihvaćanje sporazuma sa srpskom vladom te je bio ugodno iznenađen točkama Krfske deklaracije. U Deklaraciji je vidio da je osigurana jednakost Hrvata i Slovenaca sa Srbima, jednakost imena, vjere, pisma, zastava te da nova buduća država neće biti proširena Srbija. S obzirom na date okolnosti i kritičnost trenutka, Supilo je bio zadovoljan te je prihvatio Deklaraciju. Supilo je bio zadovoljan onim glavnim točkama koje je zagovarao, a to je da srpska vlada osigura ravnopravnost i da pred Saveznike postavi jugoslavensko pitanje u cjelini.⁸² Potpisivanjem Krfske deklaracije bio je učinjen velik korak naprijed za pitanje jugoslavenskog ujedinjenja, što je označavalo veliki uspjeh. U Deklaraciji je bilo označeno načelo jednakosti Hrvata, Slovenaca i Srba, nadalje je istaknuto monarhijsko uređenje na ustavnim, demokratskim i parlamentarnim osnovama. Zbog tih stvari, Frano Supilo je oduševljeno pozdravio Deklaraciju iako nije prihvatila njegovo federalističko uređenje.⁸³

⁸¹ D. Šepić, 1970, str.207.

⁸² D. Šepić, 1961, str.235.-241.

⁸³ D. Šepić, 1970, str.212.

13. SUPILOV TRAGIČAN KRAJ

Supilov razlaz sa Jugoslavenskim odborom 1916. godine je zasigurno ostavio traga na njemu, što je kasnije kulminiralo te ubrzalo njegov kraj. Na Supilu se 1917. godine javljaju prvi teži simptomi bolesti, počeo je dobivati niz živčanih slomova nakon kojih bih uslijedio mir i tišina. No, Supilov mozak je nakon toga ponovno krenuo smišljati planove na političkom planu te se dodatno naprezao i radio je besprijekorno kao stroj. Njegovi prijatelji ispočetka ne pridaju tome preveliku važnost, jer su smatrali da je to posljedica neprestanog i napornog rada. Posljednje je godine u Londonu sve više počela izbijati na vidjelo njegova bolest, stoga prijatelji više nisu mogli ne primijetiti da se nešto događa. Supilo je znao za svoju bolest. Smatrao je da je dobio sifilis u Bologni negdje između 1904. i 1906. godine. Poznato je da je sifilis spolna bolest koja je opasna te izaziva razaranja u različitim organima i tkivima. Također se može očitovati kod oštećenja središnjega živčanog sustava, tj. mozga. Rijetko kome se povjeravao i kazao za svoju bolest. Znao je da je bio žrtva atentata austrougarskih agenata, za koje je mislio da su mu podmetnuli bolesnu ženu. Kao posljedica bolesti, kod Supila se počela sve češće manifestirati depresija. Nadalje, Supilo 1917. godinu provodi u samoći, šetajući londonskim parkovima često razmišljajući o politici. Vrijeme također provodi čitajući knjige i gledajući u zelenilo koje mu donose unutarnji mir. Supilo je i dalje ostao dobar sa obitelji Ferrero kojoj se jednim od rijetkih povjeravao.⁸⁴ Tako je jednom prilikom, u pismu njima rekao, *“malo je njih pretrpjelo toliko kleveta i neprijateljstava u borbi za prava jednoga maloga naroda”*⁸⁵, misleći na sebe i svoju tešku sudbinu. Supilo i dalje ne odustaje te se nastavlja boriti na političkim bojnim poljima. Indirektno sudjeluje u sastavljanju Krfske deklaracije te potpisivanje iste smatra uzmakom Pašića, što mu je pružalo zadovoljštinu jer mu je bilo drago što su drugi prihvatili ideju da se još za vrijeme rata treba dogovoriti sa srpskom vladom i postići nekakav sporazum o budućem uređenju nove države. Tijekom kolovoza 1917. godine, Pašić je boravio u Londonu te je pristao da se sastane sa Supilom. Supilo je bio dirnut i oduševljen te je tada govorio da se izmirio sa Pašićem. U tom trenutku, Supilo nije znao da Pašić ne mari za svoj potpis na Deklaraciji, nego je smatrao da je Pašić postao iskreniji i dobrohotan za jugoslavensku ideju. Supilova bujna mašta tada ga je uvjeravala u iluziju da će se ponovno aktivirati u rad Jugoslavenskog odbora i da će surađivati sa Pašićem na novim idejama. Pašić je dobro uvidio da je pred njim živčano rastrojena osoba i nije mu htio dati nikakav zadatak te ga nije htio

⁸⁴ J. Horvat, 1961, str.291-292.

⁸⁵ J. Horvat, 1961, str.292.

više u aktivnoj politici. U mjesecima kolovozu i rujnu 1917. godine, Supilo je sve više pokazivao znakove duševnog rastrojstva te je bio izazvao skandal ispred zgrade srpskog poslanstva u Londonu, kada je silom htio ući u zgradu. Supilo je zbog takvih sličnih ispada bio poslan u bolnicu na promatranje, čak je i sam primijetio da više nije isti te su mu prijatelji govorili da se kod njega javljaju teške pojave, ali ne u riječima nego u gestama. Intenzivan rad, poniženja, uzbuđenja i krize, previše su utjecale na njega te su stvarale veliki napor na ionako njegove rastrojene živce.⁸⁶ Nadalje, Supilo nije doživio nastanak nove države, koja ionako nije bila na načelima Krfske deklaracije, ali je sa svojim radom dao obol u njenom ostvarenju. Kako je vrijeme odmicalo, Supilova bolest sve je više uzimala maha. Počeli su se kod njega sve više pojavljivati opasni znaci ludila. Sam luta pod Londonu te su se prijatelji pribojavali da nekome slučajno ne naudi. Nisu ga mogli staviti u umobolnicu jer po engleskom zakonu, osoba mora biti opasna po okolinu. Na koncu, jednoga dana je došlo do incidenta te je policija reagirala, to je bilo dovoljno da ga se smjesti u umobolnicu. To se dogodilo prvih dana u mjesecu rujnu 1917. godine. Prijatelji su ga nastojali posjetiti, ali to im nije bilo dopušteno. Supilo je pao u očaj, zazivao je majku kako bi joj se izjadao i isplakao u krilu. Bio je uvjeren da je zdrav te je zahtijevao da ga se pusti na slobodu. No, crni su se oblaci nadvili nad njegovim umom. Dana 25. rujna 1917. godine, Frano Supilo je nakon tople kupke naglo posrnuo i pao, nakon čega je preminuo. Supilovo tijelo je bilo spaljeno te je urna sa pepelom ostala zaboravljena nekoliko godina u krematoriju. Njegov prijatelj Pavle Mitrović jednog ga je dana preuzeo te konačno vratio u Supilov Dubrovnik, gdje je i sve počelo. To je bilo 1928. godine. Urna sa pepelom je bila dočeka sa stihovima i državnim počastima te se danas čuva u dubrovačkoj gradskoj vijećnici.⁸⁷

Miroslav Krleža je prvi uočio veliko značenje Frana Supila u povijesti hrvatskoga naroda te je napisao nekoliko eseja o njemu. Krleža je u svome pisanju isticao Supilovu veliku povezanost sa hrvatskim narodom, njegovu odvažnost i hrabrost u teškim životnim trenucima. Nadalje, Bogdanov ističe da je glavni Supilov životni cilj bio da nekako pomogne Hrvatskoj te da je svjesno išao u opasnost i u osobno svoje žrtvovanje, samo kako bi narodu pomogao.⁸⁸ Ističe u knjizi za Supila: “*On je čovjek, koji svoj kruh jede, a narodnu brigu vodi*”.⁸⁹

⁸⁶ D. Šepić, 1961, str.242.-249.

⁸⁷ J. Horvat, 1961, str.293-299.

⁸⁸ F. Supilo, 1953, str.70.-71.

⁸⁹ F. Supilo, 1953, str.74.

14. ZAKLJUČAK

Frano Supilo jedna je od najvažnijih ličnosti hrvatske politike u prijelaznom razdoblju sa 19. na 20. stoljeće. To je zaslužio sa svojim dragocjenim i mukotrpnim radom. Rođeni Konavljjanin je potjecao iz siromašne radničke obitelji te je usprkos slaboj formalnoj naobrazbi sebi osigurao značajno mjesto u hrvatskoj političkoj povijesti. Od mladih dana u Dubrovniku, Frano se zanimao za politiku i polako se probijao na političku scenu. Bio je pravaš te je uređivao list *Crvena Hrvatska* koji je odigrao značajnu ulogu u političko – kulturnom životu Dubrovnika. Sa svojim pisanjem u tome listu je ojačao hrvatsku nacionalnu svijest u Dubrovniku te je pridonio izbornoj pobjedi hrvatskih političkih snaga. Pred konac 19. stoljeća, Frano je razvio svoj zanat novinara i političara te je na početku novog 20. stoljeća, otišao na Sušak i Rijeku kako bi bio bliži važnim političkim centrima. I tu je nastavio sa novinarsko – izdavačkim poslom te je postao urednik *Novog lista*. U Rijeci je Supilo okupio razne hrvatske političare te je sastavio Riječku rezoluciju, nakon koje je vrlo brzo nastala i Zadarska rezolucija. Na taj je način Frano Supilo pokrenuo novu politiku, koja je dobila naziv politika novoga kursa. Ubrzo je uslijedilo formiranje Hrvatsko – srpske koalicije koja je postala vodeća politička stranka u Hrvatskoj. Nositelji vlasti u Monarhiji su znali koliko je važan Supilo i kolika je snaga Koalicije te su na sve načine nastojali spriječiti i otežati njihov rad. Stoga, bili su pokretani mnogi montirani sudski procesi koji su bili temeljeni na lažnim dokumentima. Supilo pored svega toga nije gubio žar borbe nego je uspio poraziti svoje progonitelje. Nadalje, izbijanje Velikoga rata, primoralo je Supila i mnoge druge političare da migriraju van Monarhije. Frano Supilo je bio stao na čelu južnoslavenskih političkih migranata te je poveo borbu za oslobođenjem Južnih Slavena i njihovim ujedinjenjem sa Srbijom. Također, na tome putu je imao mnogo zapreka, koje su na koncu dovele do njegova odlaska iz Odbora. Niti tada Frano Supilo nije prestao sa svojim radom. No, godine intenzivnog političkog rada te mnoga razočarenja i klevete koje je doživio u kombinaciji sa njegovom bolešću, ubrzale su kraj njegova života. Frano Supilo je posljednje vrijeme svojega života proveo u Londonu, u kojem je nakon nekoliko teških psihičkih ispada, završio u umobolnici u kojoj je i umro. Opstanak Hrvata i hrvatskih zemalja nakon Prvog svjetskog rata, zasluga je koja se može pripisati, pored ostalih povijesnih ličnosti i Franu Supilu.

15. POPIS LITERATURE

M. Diklić, 1991, Supilova Crvena Hrvatska (1891.-1899.), *Croatica Christiana periodica*, god.15, broj 28, Zagreb, 1991, str.210.-216.

T. Ganza – Aras, 1992, *Politika »novog kursa« dalmatinskih pravaša oko Supila i Trumbića*. Split: Matica hrvatska, 1992.

J. Horvat, 1938, *Supilo: život jednoga hrvatskog političara*. Zagreb: Tipografija d.d., 1938.

J. Horvat, 1961, *Frano Supilo: portreti*. Beograd: Nolit, 1961.

J. Horvat, 1989, *Politička povijest Hrvatske*. Zagreb: August Cesarec, 1989.

Leksikografski zavod Miroslav Krleža -
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=37723>

S. Matković, 2001, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, 2001.

S. Obad, 1995, Pouke i poruke Supilove “Crvene Hrvatske”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 37, Zagreb, 1995, str.771.-778.

Politika u Hrvatskoj, 1953. – *Politika u Hrvatskoj*, ur. V. Bogdanov, Zagreb: Kultura, 1953.

H. Širotković, 1962, *Pravni i politički aspekti procesa “Reichspost” – Friedjung*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Odjel za društvene nauke, 1962.

D. Šepić, 1961, *Supilo Diplomat*. Zagreb: Naprijed, 1961.

D. Šepić, 1970, *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914.-1918*. Zagreb: Školska knjiga, 1970.

16. SAŽETAK

Ovaj završni rad se bavi životom i djelom Frana Supila. U radu je prikazan najraniji početak Frana Supila od njegova odrastanja u rodnom kraju, obrazovanja te kasnijeg političkog rada i tragične smrti. Frano Supilo je jedan od najznačajnijih hrvatskih političara iz prve polovice 20. stoljeća. Frano je sa svojim radom ostavio veliki trag na hrvatskoj politici te se istakao kao neumorni diplomat na vanjskopolitičkom pogledu. Političko djelovanje Frana Supila je bilo obilježeno sa mnogim podmetanjima od strane neistomišljenika, no to ga nije pokolebalo u njegovom radu. Frano je imao zapaženu ulogu u sastavljanju Riječke rezolucije te je imao istaknuto mjesto u Hrvatsko-srpskoj koaliciji. Nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, Frano je bio jedan od najaktivnijih članova Jugoslavenskog Odbora do njegova istupanja iz Odbora, koje je uslijedilo zbog raznih peripetija i optuživanja na Franov račun. Posljednje godine života je proveo u Londonu, gdje je i umro.

Ključne riječi: Frano Supilo, Dubrovnik, pravaštvo, Hrvatsko-srpska koalicija, Jugoslavenski Odbor

17. ABSTRACT

The political path and historical role of Frano Supilo

This final paper deals with the life and work of Frano Supilo. The paper shows the earliest beginnings of Frano Supilo from his upbringing in his native region, his education, his later political work and his tragic death. Frano Supilo is one of the most important Croatian politicians from the first half of the 20th century. With his work, Frano left a big mark on Croatian politics and stood out as a tireless diplomat in the field of foreign policy. Frano Supilo's political activity was marked by many subterfuges by dissidents, but this did not sway him in his work. Frano had a notable role in drafting the Rijeka resolution and had a prominent position in the Croatian-Serbian coalition. After the outbreak of the First World War, Frano was one of the most active members of the Yugoslav Committee until his resignation from the Committee, which followed various vicissitudes and accusations against Frano. He spent the last years of his life in London, where he died.

Keywords: Frano Supilo, Dubrovnik, law, Croatian-Serbian coalition, Yugoslav Committee